

LANDBRUKER'N

Hedmarken Nr 1. 2015

Godt Nytt År!

Tema:
Beiting og kulturlandskap!

HAMAR

LØTEN

STANGE

RINGSAKER

Størst i et stort landbruksfylke

– Ønsker du en landbruksprat med
en av våre bedriftsrådgivere?

Vi kommer gjerne ut til deg.
Jon, Hanne, Per, Håvard, Bodil, og Stian kan kontaktes på:

Telefon: 02993 E-post: bedrift@sparebanken-hedmark.no

Sparebanken
HEDMARK

Landbruker'n Nr. 1 – 2015, 13 årgang

Landbruker'n er et informasjonsblad for jord- og skogbruket på Hedmarken. Bladet utgis av Hedmarken Landbrukskontor og Landbrukskontoret i Ringsaker. Opplag 1500. Redaktør Andreas Karlsen. Forsidebilde: Rådyr i kulturlandskap. Foto: Colourbox.com. Grafisk utforming: DMT Kommunikasjon AS

Har ordet – adm. dir. HOFF AS Per Fallang.....	3	Drømmer du om egen virksomhet?.....	14
Landbrukskontorene – kontaktinformasjon.....	4	Forebygging av flomskader.....	15
Hvorfor fokus på biologisk mangfold?.....	5	Tiltak i kulturlandskapet.....	15
Trenger vi å skjotte kulturlandskapet?.....	6	Saueprosjektet «Økonomisk sauehold på Hedmarken».....	15
Frivillighet ivaretar biomangfoldet.....	7	Et vellykket SMIL-tiltak – Gamlestua på Rokoskogen i Løten.....	16
Rydding av seterløkker i Furnes Almanning.....	8	Skogbehandling – før stormen kommer.....	17
Beitesesongen 2014 i tall.....	8	Bedre utnyttelse av beiteressursene.....	18
Massiv og mystisk humledød under blomstrende lindetrær.....	9	Nytt fra Mattilsynet.....	19
Ny metode for å fomye autorisasjonsbevis plantevern.....	9	Driftsbygninger og plan- og bygningsloven.....	20
Pollinerende insekter og skjøtsel av kulturlandskap.....	10	Driftsbygninger i kulturlandskapet.....	20
Våtmarksgruppa i Hedmark.....	12	Verdt å vite.....	21
Nye innmarksbeiter må godkjennes.....	13	Kurs i jordbær dyrking.....	21
Drensvatn fra husdyrgjødsellagre.....	14	Søknadsfrister.....	23

Har ordet

Av adm. dir. HOFF AS
Per Fallang

Jeg har blitt bedt om å uttrykke noen framtidstanker for primærnæringen og annen landbruksbasert næring i regionen. HOFF har aner tilbake til slutten av 1800-tallet, knyttet til produksjon av sprit og potetmel. Resultatene i selskapet har vært varierende over tid. Noen av de synspunktene vi er opptatt av har vi summert opp nedenfor.

Markedsorientering som grunnlag for lønnsomhet og vekst

Forbruket av rund potet har gått nedover fra 50-tallet og frem til i dag. Noe av nedgangen i potetkonsum er erstattet av pommes frites, røsti, noisetter, chips, potetmos og kokte, skrelte vakuumpakkede (såkalt sous-vide). Alternativer som ris og pasta er kommet til som konkurrenter til poteten. HOFF sin oppgave er å gjøre potetprodukter relevante i et spisemønster anno 2014. Mulighetene finnes når du forstår forbrukeren og hva de etter spør. Lønnsom vekst er en forutsetning for alle bedrifter som tilstreber økt verdiskapning. Svaret på hvilke tiltak som suksessfullt kan iverksettes finnes gjennom markedsforståelse.

Samarbeid fra jord til bord – en hel verdikjede

Noe forenklet er det vanskelig å drive primærproduksjon uten en bearbeidingsindustri og tilsvarende vanskelig å drive bearbeidingsindustri uten primærproduksjon i Norge. Vi er gjensidig avhengige av hverandre og lever i symbiose. God verdiskapning i HOFF gir vekstmuligheter for potetdyrkeren og muligheten for å få en akseptabel pris for råvaren. Tilsvarende gir svak verdiskapning i HOFF mindre muligheter for vekst i næringen. Gjensidig respekt og forståelse for hverandres utfordringer er avgjørende for et vellykket samarbeid.

Optimismen må styrkes

Det var en gang to frosker som falt i en bøtte med fløte. En optimistfrosk og en pessimistfrosk. Pessimistfrosken ga hurtig opp, lot seg synke til bunns og druknet. Optimistfrosken svømte rundt og kjempet for å finne en løsning. Det var hardt og ubehagelig, og krevde stor innsats, men han ga ikke opp. Etter en tid var fløten blitt til smør og optimistfrosken kunne hoppe ut av bøtta. Moralene er at offensiv holdning, tro på det du driver med og langsiktighet ofte gir resultater. Optimisme og evne til å se mulighetene fremfor å snakke oss ned om hvor vanskelig verden er. Optimistfrosken levde for øvrig lykkelig alle sine dager.

Kontinuerlig forbedring

Vi må løpende utvikle nye produkter som passer med de ønsker forbrukeren har, og hensynta skiftende trender som for eksempel helse og sunnhet, forenkling for forbrukeren og spesialiteter. Vi må utfordre oss selv på å tenke «utenfor boksen» og være orientert mot de beste i verden innen vårt område.

Et kanskje velkjent eksempel: Før det digitale kameraet kom, hadde Kodak en ledende posisjon på film til fotografering. Kodak var «forelsket» i egen teknologi og ønsket ikke å satse på digitale bilder. De hadde ikke tro på den nye teknologien og ønsket ikke å selge digitale

kameraer, siden dette kannibaliserte på salg av film til fotografering. Dette selskapet er i dag konkurs. Manglende innovasjon gjorde deres produkt irrelevant for forbrukeren. Det er flere eksempler fra teknologi; IBM, Nokia osv. som lever i et svært omskiftelig marked. Det er bedre med 10 % endring hvert år enn 100 % endring hvert 10 år.

Langsiktighet og strategisk lojalitet

Det er viktig med en gjennomarbeidet strategi eller retning. Strategien må være den samme om solen skinner eller det regner, og skal ikke endres uten etter grundige overveielser og analyser. Selskaper som endrer strategi ved små endringer i rammebetingelsene, blir vinglende fra grøft til grøft i stedet for å holde seg midt på veien.

Norge har et høyt kostnadsnivå i forhold til internasjonale konkurrenter. Det er behov for beskyttelse gjennom blant annet toll for å kunne være konkurransedyktige. Vi ser med bekymring på at dagens tollsystem med faste tollsatser gir mindre og til dels ingen beskyttelse i takt med at pris- og kostnadsnivået i Norge øker.

Struktur

Det er ofte bedre å eie 50 % av et godt selskap enn 100 % av et svakt selskap. Med den konsentrerte kundestrukturen vi har på mat i Norge er det store muligheter når du kommer inn i kjedene med dine produkter, men også sårbar og preget av stor risiko dersom du blir kastet ut. Gjennom samarbeid kan risikoen i noen tilfeller reduseres.

Både primærproduzentene og næringsmiddelindustrien spiller en viktig rolle i norsk verdiskapning og matproduksjon. Morgendagen blir ikke som dagen i går. Kravene til omstilling vil hele tiden være der. Nye løsninger vil komme, evne til proaktivitet er viktig.

Jeg har tro på fremtiden!

LANDBRUKSKONTORENE

Ansatte på Hedmarken Landbrukskontor; Fra venstre; Foran: Turid Stalsberg, Anne Hval, Hege G. Ottinsen. Bak: Erik H. Holmen, Arild B. Wenersgaard, Anton Tøsti, Stein Enger. Karl Owren (ikke på bilde)

Ansatte på landbrukskontoret i Ringsaker; fv. Andreas Karlsen, Stein Inge Wien, Finn Sønsteby, Odd Willy Sandbakken, Sigrun Sigurjonsdottir, Gerd Lodden Solberg. Foran; Ole Fredrik Dæhli, og Anne Marthe Lundby.

HEDMARKEN (Hamar, Løten og Stange) Internettsider: www.stange.kommune.no/landbruk www.facebook.com/hedmarken.landbrukskontor

Sentralbord Landbruksenteret: 62 53 30 50
Postadresse: Hedmarken landbrukskontor,
Postboks 214, 2336 Stange
Besøksadresse: Høyvangvegen 40
E-post: post@stange.kommune.no

Stein Enger – 62 56 24 26 / 90 69 39 35
stein.enger@stange.kommune.no

Karl Owren – 62 56 24 22 / 97 01 86 79
karl.owren@stange.kommune.no

Arild B. Wenersgaard – 62 56 24 27 / 92 46 67 91
abw@stange.kommune.no

Turid Stalsberg – 62 56 24 28 / 91 62 61 13
turid.stalsberg@stange.kommune.no

Hege G. Ottinsen – 62 56 24 24 / 41 66 38 05
hege.ottinsen@stange.kommune.no

Anne Hval – 62 56 24 20
anne.hval@stange.kommune.no

Erik Holmen – 62 56 24 25 / 97 06 65 63
erik.holmen@stange.kommune.no

Anton Tøsti – 62 56 24 23 / 91 76 39 70
anton.tosti@stange.kommune.no

RINGSAKER Internettsider: www.ringsaker.kommune.no/landbruk

Landbrukskontoret 62 33 55 60,
postmottak.landbruk@ringsaker.kommune.no
Husk å oppgi avsenders navn og postadresse ved henvendelser pr. e-post.

Stein Inge Wien 62 33 55 63 / 48 09 28 74
siw@ringsaker.kommune.no

Andreas Karlsen 62 33 55 60 / 95 84 51 40
kaa@ringsaker.kommune.no

Finn Sønsteby 62 33 55 64 / 91 13 04 07
fso@ringsaker.kommune.no

Odd Willy Sandbakken 62 33 55 65 / 45 47 37 99
ows@ringsaker.kommune.no

Gerd Lodden Solberg 62 33 55 66 / 97 97 84 73
gls@ringsaker.kommune.no

Ole Fredrik Dæhli 62 33 55 67 / 95 18 55 60
ofd@ringsaker.kommune.no

Anne Marthe Lundby 62 33 55 68
aml4@ringsaker.kommune.no

Sigrud Sigurjonsdottir 62 33 55 69
sisi@ringsaker.kommune.no

LANDBRUKSVIKARORDNINGEN I RINGSAKER

Arnfinn Olsen – landbruksvikar.
Tlf: 62 36 87 23 (p)/ 951 21 091
Odd Willy Sandbakken – daglig leder
Tlf: 62 34 34 50 (p)/62 33 55 65
(a)/ 454 73 799

Arnfinn Olsen

Hvorfor fokus på biologisk mangfold?

Av **HANNE SICKEL & ANN NORDERHAUG**
Bioforsk

Biologisk mangfold defineres av FNs miljøvernprogram (UNEP) som:

- Variasjon mellom og innen alle biologiske arter (ville og domestiserte) i alle grupper av organismer
- Miljøet, økosystemene og de økologiske prosessene som disse artene og organismene er en del av

Mangfoldet av økosystemer og habitater ("leveområde" for en art) er grunnlaget for det biologiske mangfoldet av arter og gener.

Verdien av biologisk mangfold er ofte vanskelig å måle i kroner og øre, men tap av mangfoldet kan få store konsekvenser for menneskeheten. Det biologiske mangfoldet er faktisk en betingelse for menneskehetens eksistens og for at livet på jorden skal kunne videreutvikles. Dette er grunnen til at Norge har undertegnet Rio-konvensjonen og forpliktet oss til å ivareta vårt biologiske mangfold (Convention on Biological Diversity, Rio de Janeiro 1992, <http://www.cbd.int/>).

I dag mister vi arter i rasende fart. Ikke siden dinosaurerne forsvant for 65 millioner år siden har tapet av arter vært like stort. Det er flere grunner til at arter forsvinner, som nedbygging, forurensing og fremmede arter. Fremmede arter er flyttet fra sine opprinnelige leveområder til områder der de normalt ikke hører hjemme. Dette kan få uante og uønskete konsekvenser for det biologiske mangfoldet i det nye leveområdet, bl.a. for at de fremmede artene kan utkonkurrere de stedegne. Arealbruksendringer og ødeleggelse av arters leveområder, ikke minst gjennom intensivert jord- og skogbruksdrift, utgjør imidlertid den største trusselen mot det biologiske mangfoldet. Både intensivering i landbruket og nedlegging/gjengroing fører til tap av biologisk mangfold. Arealbruksendringer kan også føre til fragmentering av habitater som er viktige for det biologiske mangfoldet. Når en arts leveområder blir mindre og mer isolerte, blir arten mer sårbar. Små populasjoner kan for eksempel lettere rammes av innavlsproblemer og dø ut. Effektiviseringen av matproduksjonen har også ført til en reduksjon av antall domestiserte arter, sorter og raser og dermed tap av genetiske ressurser. Landbrukssektoren har med andre ord et

Foto: Hanne Sickel

Artsrik beitemark.

stort medansvar for arbeidet med å stanse tapet av biologisk mangfold, både det "ville" og det domestiserte.

Det er mange viktige grunner for å stanse tapet av det biologiske mangfoldet. Ny kunnskap har avslørt nytteverdier ved arter og gener, som tidligere ikke ble sett på som ressurser. Det viser at tap av biologisk mangfold kan bety tap av ressurser som kan komme til nytte i framtiden. Utryddelse av en art kan også få uønska ringvirkninger for hele økosystemer fordi artene gjennom årtusener har tilpasset seg hverandre på ulike måter. Tap av en art kan resultere i en kjedereaksjon med tap av mange andre arter som følge. I tillegg kan tap av biologisk mangfold føre til tap av økosystemtjenester som pollinering og opprettholdelse av jordas fertilitet, og det kan gjøre økosystemer mindre robuste mot forandringer, som for eksempel klimaendringer.

Tap av domestiserte arter og raser, og dermed tap av genetiske ressurser innen dyrkede vekster og husdyrraser, gjør oss også mer sårbare. FAO (FNs organisasjon for ernæring og landbruk) har anslått at det biologiske mangfoldet i landbruket har blitt redusert med 75 % siden 1950-tallet. Av 8500 kjente husdyrraser i landbruket er 2500 i fare for å dø ut eller er allerede utryddet. Mer enn 7000 plantearter har vært kultivert eller samlet som menneskeføde opp i gjennom århundrene. I dag er det bare 30 arter som dekker hele 95 % av verdens matenergibehov, hvorav bare 5 av dem (ris, hvete, mais, hirse og sorghum) dekker 60 %. Når man

gjør seg avhengig av et lite antall arter kan nye sykdommer og endrede klimabetingelser få katastrofale følger. Det er derfor spesielt viktig å ta vare på den genetiske variasjonen innen disse artene og på de viltvoksende slektningene til dem.

Jordbrukets kulturlandskap i Norge rommer fortsatt et stort biologisk mangfold i form av habitater, arter og genetisk variasjon. De gamle kulturmarkene, dvs. naturtyper som er formet gjennom kontinuitet i gamle driftsformer gjennom tusener av år, er gjennomgående meget varierte og artsrike, men dette mangfoldet er truet! Både lynghieiene som ble skapt for 4000-5000 år siden og slåttemarkene, som har eksistert i minst 2000 år, er sterkt truet. Også alle de andre gamle kulturmarkstypene står på "rødlista", dvs. at de regnes som truet eller nær truet. I tillegg er mange av artene som er knyttet til kulturmarkene trua. De utgjør ca. 44 % av de truede artene i Norge. Hvis forandringene i jordbrukslandskapet fortsetter som nå, kan veldig mange flere arter bli trua og gå tapt. Vi regner for eksempel med at hundrevis av "engplantearter" er avhengige av de gamle, ugjødsle slåtte- og beitemarkene for å overleve og at de kan forsvinne hvis disse kulturmarkene blir borte. Tiltak som kan motvirke denne utviklingen er derfor høyst aktuelle.

Det er et komplisert samspill mellom økonomi og økologi, mellom biologisk mangfold og menneskers velferd og det finnes, som denne korte oppsummeringen viser, mange grunner til å rette fokus mot biologisk mangfold, ikke minst i jordbruket.

Trenger vi å skjømte kulturlandskapet?

Av **BOLETTE BELE & ANN NORDERHAUG**
Bioforsk

Det norske kulturlandskapet rommer mange verdier som vi bør verne om! Nødvendigheten av å bevare dyrka mark i en verden med både sult og vannmangel bør kanskje spesielt understrekes her i Norden der det gjennomgående er og sannsynligvis fortsatt blir god tilgang på vann. Men dyrka mark utgjør bare en liten del av landarealet i Norge. Før man fikk kunstgjødning måtte man derfor i stor grad bruke utmarksressurser både til vinterfôr og til beite. Utslåtter, slåttemyrer, strandenger og flommark ble slått og trær ble lauva. Dyrene gikk på beite i skog og fjell, og setrer gjorde det mulig å utnytte beiteressurser også langt fra gården. Den omfattende bruken ikke bare av innmarksarealer, men også av utmarka skapte et variert og lysåpent landskap med plass til mange arter og et stort biologisk mangfold.

Biologisk mangfold, kulturminner og andre verdier skapt av den tradisjonelle jordbruksdriften er en verdifull arv og i tillegg ressurser som kan legge grunnlag for nye arbeidsplasser og økt næringsutvikling. Rester av det gamle kulturlandskapet spiller mange steder en avgjørende rolle for turismen. I tillegg utgjør slike lysåpne, varierte landskaper ofte attraktive nærmiljøer. Bygdas egen befolkning er imidlertid ikke alltid oppmerksom på de kvalitetene og ressurser som kulturlandskapet byr på. Man tar dem for gitt fordi de "alltid" har vært der. Først når de holder på å forsvinne på grunn av gjengroing eller andre arealbruksforandringer, eller når noen kommer utenfra og "synliggjør" landskapskvalitetene, forandres situasjonen. I enkelte bygder har man imidlertid oppdaget og satt fokus på sine kulturlandskapskvaliteter. Erfaringer fra slike bygder viser at interessen for å videreutvikle kulturlandskapet som en ressurs da ofte øker, og at nye tjenester og produkter utvikles. I Sverige førte for eksempel økt oppmerksomhet og bedre kunnskap om kulturlandskapet i en fraklyttingsbygd til at utviklingen snudde og tok en positiv retning. Gjennom en bevisstgjørings- og mobiliseringsprosess satset man i fellesskap på kulturlandskapets kvaliteter

Foto: Bolette Bele/Ann Norderhaug

Engfjærblom i veikant, Skåbu.

Foto: Bolette Bele/Ann Norderhaug

Rydding av kulturlandskap.

og utnyttet dem til utvikling av bygda. Folk fikk på den måten et "nytt" grunnlag for å fortsette å bo der, og man klarte å snu fraklytting til innflytting. Også i en del norske bygder har man brukt kulturlandskapets ressurser til utvikling av overnattingssteder, gårdsbutikker, møte- og konferansesteder og nye produkter med spesiell kvalitet basert på lokale råvarer. En slik mobilisering kan bidra til at bygda får flere bein å stå på. Samtidig ser man at det gjerne oppstår nye samarbeidsrelasjoner og nettverk, som vitaliserer bygda. Det er imidlertid viktig å understreke at kulturlandskapskvalitetene, som brukes som grunnlag for en slik utvikling, må bli godt ivarett slik at man ikke sager av den greinen man sitter på. En bærekraftig utvikling krever en kombinasjon av "bruk og vern" for å sikre at det ekte og lokalt unike tas vare på og utvikles på en god måte.

Hvis man skal ta vare på et lysåpent og innholdsrikt kulturlandskap, kreves det skjømte. Beite og slått motvirker gjengroing og holder landskapet åpent. Særlig de som fortsatt bruker utmarka til beite eller seterdrift bidrar til å bevare et variert kulturlandskap og forutsetninger for kulturlandskapskvaliteter som biologisk mangfold. Forskning viser for øvrig at storfe spiller en spesielt viktig rolle som kulturlandskapspleiere. Ivaretagelse av særlig verdifulle gamle kulturmarker og deres biologiske mangfold krever imidlertid at landskapet ikke bare holdes åpent, men at det settes inn "riktig" skjømte. De gamle slåttemarkene, som ikke er dyrket opp eller gjødslet, rommer et rikt biologisk mangfold. Hvis bruken av dem opphører eller forandres, forandres også vegetasjonen og artsinnholdet i kulturmarka. Tilnærmet oppfølging av tradisjonell bruk er derfor den beste måten å bevare det biologiske mangfoldet i slike områder på. Det betyr for eksempel at en må slå gamle slåttemarker hvis en ønsker å bevare deres karakteristiske struktur og artsinnhold. Hvis slått erstattes av beite vil strukturen og arts-

sammensetningen i slåtteeenga forandres. Det er med andre ord viktig å ha kunnskap om den tradisjonelle driften hvis en skal kunne skjømte en verdifull kulturmark på "riktig" måte.

Et landskap med store sammenhengende kornåkre har vanligvis et lavt biologisk mangfold. I et slikt landskap kan imidlertid åker- og veikanter samt åkerholmer utgjøre fargerike innslag, som skaper variasjon og som i tillegg spiller en viktig rolle for det biologiske mangfoldet. I gammel tid ble slike arealer utnyttet til slått eller høstbeite og for bare noen tiår siden ble de fortsatt slått og skjømte for at det skulle se ryddig og pent ut. I dag får de fleste slike "småbiotoper" bare gro igjen. Om man kan sette av litt tid til skjømte av slike arealer, vil de på nytt kunne utvikles til stabil og innholdsrik engvegetasjon uten ugrasarter, men med plass og nektarkilder for viktige pollinatorer. Pollinatorer som bier og humler er på sterk tilbakegang og mangel på gode livsmiljøer er en viktig grunn til det. "Riktig" skjømte av kantsoner og åkerholmer har også stor betydning fordi de fungerer som et grønt nettverk og kan binde sammen verdifulle kulturmarker, som ellers ville bli liggende isolerte. Isolering vanskeliggjør spredning av bl.a. frø og pollen mellom slike områder, noe som kan gjøre det vanskelig å opprettholde arts- mangfoldet over tid.

En helhetlig planlegging av skjømteinnsetts i et større kulturlandskap kan forhindre isolering av verdifulle kulturmarker og også sikre bevaring av andre viktige karaktertrekk i landskapet. "Riktig" skjømte av kulturminner bør også trekkes inn i en slik planlegging. Det er oftest summen av ulike landskapskvaliteter som biologisk mangfold og kulturminner, og sammenhengen mellom dem, som gjør landskapet interessant og opplevelsesrikt. Det er derfor viktig å unngå sektortenkning ved forvaltning av kulturlandskapet. Ved skjømte av for eksempel et forminneo område må man være oppmerksom på at slike områder ofte også har et verdifullt biologisk mangfold. Langsiktighet er også viktig ved skjømte av kulturlandskap. Hvis tiltak som rydding og hogst blir satt i gang i et gjengroende landskap, men ikke fulgt opp av skjømte, fører det vanligvis til en akselerering av gjengroingen.

Vårt kulturlandskap forandres nå meget raskt og vi er i ferd med å miste en verdifull natur- og kulturarv. I mange europeiske land har man alt gjort det og bruker nå store økonomiske ressurser på å prøve å gjenskape tapte landskapskvaliteter. Vi har fremdeles muligheter for å ivareta mange kulturlandskapsverdier og å bruke dem som ressurser for bygda og landet, men da må vi også gjøre en skjømteinnsetts!

Frivillighet ivaretar biomangfoldet

Foto: Ellen Svalheim

En arvesølvlokalitet.

Av **ELLEN SVALHEIM**
Bioforsk

ÅSMUND ASDAL
Norsk genressurscenter

Noen forteller deg at det finnes en sjelden art eller naturtype på eiendommen din. Hvordan du reagerer på det avhenger blant annet av hvordan fagpersoner og offentlig forvaltning møter deg, og hvilken rolle du får å spille for å ivareta denne naturverdien.

Omfanget av arts- og naturtypeforvaltning øker mye i Norge, og det skjer på basis av frivillige avtaler der grunneier legger premissene. For seks år siden startet Bioforsk i samarbeid med Norsk genressurscenter prosjektet "Biomangfoldet i kulturlandskapet - Arvesølv på Agder". Fokus var å ivareta biomangfold i kulturlandskapet. En stor andel av de trua artene og naturtypene i Norge hører til nettopp her og er truet fordi bruk legges ned eller areal intensiveres.

Mange verdifulle lokaliteter er kartlagt, og opplysninger om dem finnes i Naturbasen til Direktoratet for Naturforvaltning (DN) (www.dirnat.no/kart/naturbase).

Frivillighet som grunnprinsipp

Arvesølvprosjektet satte som premiss at for å gå inn med forvaltningsretta tiltak i et verdifullt biomangfoldområde måtte grunneieren

selv være interessert. Det første vi gjorde var derfor å ta kontakt med grunneier og spørre: Er du interessert i at biomangfoldverdiene på din eiendom skal ivaretas? Og har du selv anledning til å være med å gjøre tiltak?

Av ca 150 kontaktede grunneiere har kun et fåtall takket nei. Så har en fagperson i samarbeid med grunneieren og miljø- og landbruksforvaltningen utarbeidet skjøtselsplan. Til sist er det inngått skjøtselsavtale mellom grunneier og forvaltning der grunneier får godtgjørelse fra offentlige tilskuddsordninger for å gjennomføre tiltakene.

Denne måten å jobbe på ivaretar mange verdifulle biomangfoldlokaliteter, blant annet artsrike blomsterenger (slåtteeenger), naturbeiter, lyngheier, strandenger, lauvingslier og enkeltforekomster av sjeldne arter. Arvesølvprosjektet har samarbeidet med grunneiere av landbruksseiendommer, fritidseiendommer, museer, skoler, flyplasser, forsvarsanlegg og med eiendommer innenfor og utenfor verneområder.

Prosjektet startet i Agderfylkene i 2006, og ble raskt utvidet til Telemark, Rogaland og Hordaland. Da DN utforma handlingsplan for den trua naturtypen Artsrik slåttemark, ble «Arvesølvmodellen» benyttet. I oppfølgingen av handlingsplanen de siste fem årene har rundt 650 slåtteeenger kommet under skjøtsel.

Jevnbyrdighet og kunnskapsutveksling

Grunneiermedvirkningen gir en jevnbyrdighet som skaper et avslappende arbeidsrom. Alle parter er innstilt på å ivareta verdiene, og må sammen finne ut av hvordan.

Skjøtsel av biomangfold i kulturlandskapet krever historiske kunnskaper om gamle, lokale driftsformer. Uten slik kunnskap er risikoen stor for at feil tiltak settes inn.

Hvordan ble denne blomsterenga skjøttet tidligere? Ble strandenga slått eller beitet og i tilfelle når? Svar på slike spørsmål finnes hos grunneier eller lokale informanter, ikke hos fagbiologene. Ved å kombinere biologisk og historisk kunnskap blir alle klokere. Ofte har grunneiere uttrykt: "Jeg visste ikke at jeg hadde slike verdier på eiendommen, og at den planta var så sjelden. Den har nå alltid vært her."

Og kunnskap blir delt. "Folk flest" får innsikt i kompliserte biologiske sammenhenger, og fagbiologene og forskerne får innsikt i lokal brukshistorie som gir forklaring til biologien. Grunneiermedvirkning er også nødvendig fordi arten eller slåtteeenga bare kan bevares ved fortsatt skjøtsel og aktiv bruk. Vi kan ikke basere oss på at verdiene skal skjøttes av omreisende "kulturlandskapsentreprenører" uten lokalkunnskap.

Tverrfaglighet minsker konfliktnivået

Biologutdannelsen er grundig, men biologer som jobber med komplekse dynamikker om biomangfold i kulturlandskapet ser at grunntutdannelsen har mangler. Mennesket har gjennom tusener av år påvirket naturen. For å forstå dette burde landbrukshistorie være et sentralt fag også i biologutdannelsen. Større tverrfaglighet og bredde hos fagpersoner innen biomangfold vil dempe konfliktnivået, fordi det vil sikre at en større forståelse ligger til grunn for møter mellom natur, kultur og folk, land og strand rundt.

Eller som landbruksansvarlig Sigrid Bjørgum i Bykle kommune sier det:

«Arvesølv-prinsippet har skapt eit knutepunkt mellom moderne miljøvern og gamle tradisjonar. Bonden får anerkjenning for den handlingsborne kunnskapen sin og for strevet han legg ned ved å ta vare på marginale areal. Samstundes blir den lille jordlappen hans sett inn i ein større samanheng. Skjøtselen handlar ikkje berre om å hauste gras, men og om å levere noko verdefullt til dei som kommer etter oss».

FAKTA:

Vi vet at om lag 44 % av artene som er trua med rødlistekategoriene (VU-sårbar, EN-sterkt trua og CR-kritisk trua) har tilhold i kulturlandskapet. Men kanskje ikke så mange tenker på at dette biomangfoldet er en viktig genbank for det norske landbruket? Gras- og kløverarter er gjennom generasjoner blitt tilpasset til lokale klima- og vokseforhold. Arealer med stedege genotyper som blir drevet tradisjonelt og ekstenstivt sørger for at genressurser er tilgjengelig for framtidig foredling av forplanter. Det er også her en finner flest rødlistearter og naturtyper som de vakre blomsterengene.

Rydding av seterløkker i Furnes Almenning

Av **MORTEN ØIE**
Furnes Almenning

Gjennom beitebruksplanen 2011-2015 for Løten, Vang og Furnes, var et av tiltakene å tilbakeføre og vedlikeholde seterområder til egnede beiteområder.

Det er også viktig for Furnes Almenning å ta vare på seterløkkene med hensyn til kulturverdien dette representerer. Flere seterhus og fjøs står fortsatt slik de sto, da det enda var aktiv seterdrift. Det er derfor viktig at områdene rundt disse ikke gror igjen.

Foto: Andreas Karlsen

I Furnes Almenning er det totalt 8 gamle seterløkker, der de var kommet i ulike grader av gjengroing. Setring på gamlemåten var for lengst gått ut på dato.

Furnes Almenning ønsket å følge opp tiltaksplanen, da beitetrykket er stort og i ferd med å nå et øvre tak. Ved å rydde noen seterløkker vil dette avhjelpe noe, selv om det gir marginal beiteeffekt. Det betyr likevel spesielt mye tidlig i beitesesongen, da grasveksten som regel har kommet lenger der enn ellers i skogene.

Første seterløkke som ble ryddet, var Lersetra. Her sto det mye hogstmoden skog og ryddinga her besto i sluttavirking.

Neste seterløkke var Ruskåsen. Her ble det også tatt ut en del til sluttavirking, og her ble det meste av kvisten ryddet vekk. Ved å plukke vekk kvisten vil beiteeffekten komme fortere og bedre.

Så har etter tur Brumunddalssetra, Prestsetra, Gautsetra og Bjønnåsetra blitt ryddet. På noen setre er det bare gjort ren sluttavirking, mens på andre er det både ryddet kvist og frest bort småkratt. På Bjønnåsen, som ble ryddet i sommer, ble de største trærne tatt ned med hogstmaskin, mens mindre vegetasjon ble «klippet» med gravemaskin med påmontert klippeaggregat. Deretter ble alt virke som ikke var tømmer, samlet og kjørt til lagringsplass (GROT) og skal flises til fyringsflis. Det som da sto igjen ble frest vekk med en krattknuser.

For noen seterløkker er det blitt søkt og fått innvilget SMIL-midler for å rydde. Det gjelder de løkkene der det er utført mer enn vanlig sluttavirking. Det er blitt dekket fra 40-55 % av kostnadsoverslagene. Etterkalkylene viser at det er dekket rundt 10 % av kostnadene.

Det gjenstår 2 seterløkker som etter planen skal ryddes innen 2017.

Furnes Almenning er godt fornøyd med det som er gjort av rydding. Selv om de gamle seterområdene godt kunne vært god produktiv skog, ville det ha vært et tap for de kulturelle verdiene dette representerer. Så totalvurderingen av tiltakene er at dette gavner flere sider av almenningen.

Beitesesongen 2014

Av **OLE FREDRIK DÆHLI**
Ringsaker landbrukskontor

HEGE G. OTTINSEN
Hedmarken landbrukskontor

Romedal og Stange almenning er det sluppet 2625 sauer og lam, 470 er tapt. Dette gir en tapsprosent på 17,9. Med individuelle tapsforskjeller fra 0 % til 74 %. Det er ikke registrert antall storfe i Stange og Romedal almenning gjennom Organisert Beitebruk for 2014.

I **Løten og Vang** almenning er det sluppet 4826 sauer og lam, 325 er tapt. Tapsprosenten blir da 6,7. Med individuelle forskjeller fra

		Sluppet	Tapt	Tapsprosent
Romedal og Stange almenning	Sau og lam	2625	470	17,9
	Storfe	-	-	-
Løten og Vang almenning	Sau og lam	4826	325	6,7
	Storfe	471	3	0,6
Ringsaker	Sau og lam	16149	686	4,25
	Storfe	1652	4	2,42

0 % tap til 23,6 % tap. Det er sluppet 471 storfe, og tapt 3. Dette gir en tapsprosent på 0,6.

I **Ringsaker** er det sluppet totalt 16149 sau og lam. For sau var tapsprosenten på 3,27 og 4,81 for lam. Gjennomsnittlig tapsprosent for alle småfe blir da 4,25. Det er flere sau og lam som er dokumentert tatt av fredet rovvilt,

men er likevel av de laveste tapstallene på flere år. I tillegg rapporterer mange om gode høstvekter som er ekstra hyggelig.

For storfe er det sluppet 1652 av ungdyr og voksne. Det er et tap på 4 stk. som gir en tapsprosent på 2,42. Dette er langt hyggeligere tall enn for 2013 da 27 storfe var meldt tapt på utmarskbeite.

Massiv og mystisk humledød under blomstende lindetrær sommeren 2014!

Av **STEIN ENGER**
Etter artikkel i Aftenposten 14.07.14
Hedmarken landbrukskontor

Mange av oss har observert store mengder døde humler under lindetrær – kanskje spesielt i sommer. Her følger litt kommentarer som er framkommet i media i løpet av sommeren.

Følgende er å lese i Aftenposten 14. juli 2014:

"Bier og humler er truet av utryddelse flere steder i verden. Dermed er også vår matvareproduksjon truet. I Norge blir mellom 15 og 30 prosent av maten vi spiser bestøvet ved hjelp av humler og bier. På verdensbasis er den økonomiske verdien av biene og humlens innsats anslått til 1300 milliarder kroner i året.

Det har vært hevdet at menneskeheten bare har fire år igjen å leve dersom alle bier og humler forsvinner.

I Norge er insekters innsats gratis, mens man i USA nå frakter store bestander av bier rundt for at nytteplanter skal bli bestøvet. I Japan har mangelen på bier og humler ført til at det brukes pensel for å befrukte plantene, og ifølge tidsskriftet Science er matvareproduksjonen redusert i mange land på grunn av bie- og humledød.

Det er flere eksempler på at hele kolonier plutselig har dødd ut. Plantevernmidler har

fått skylden, men problemet er antagelig mer sammensatt".

Frode Ødegaard som er seniorrådgiver ved Norsk institutt for naturforskning (NINA) mener altfor lite oppmerksomhet har vært rettet mot planter som er fremmede i norsk natur.

- At man plutselig kan finne et stort antall døde humler under spesielle typer trær, har vært kjent i rundt 50 år, sier han.

I Norge er det særlig under parklind, som er en hybrid mellom lind og storlind, dette skjer. Arten er altså ikke naturlig i Norge, men er blitt et dominerende bytre.

Insektdøden opptrer midt på sommeren fordi det er da parklinden blomstrer. Og problemet oppstår særlig i tørre og varme sommere. Ødegaard mener det er store konsentrasjoner av sukkerstoffet mannose humlene ikke tåler. Men det kan også være at det er kombinasjoner av dette stoffet og plantevernmidler som blir for mye for humlene.

Han påpeker at Norge har et spesielt ansvar for humler siden 15 prosent av alle verdens humlearter er representert i Norge. Uten humler blir det dårlige tider for landets frukt- og bærprodusenter. Ikke blir det noe bær å finne i skogen heller. For i Norge er det humler og villbier som gjør hovedjobben, selv om bikuber med honningbier også spiller inn.

Hver tredje av våre 200 humle- og villbiearter står på rødlisten over truede arter, og 12

Foto: Frode Øvergaard

humlearter som tidligere levde i Norge, er det ingen som klarer å finne igjen.

- Bør planting av parklind forbyes?

- Ja, det synes jeg. Det finnes sikkert gode erstatninger. De mange trærne som allerede er plantet, bør også byttes ut. Det vil selvfølgelig koste mye penger, men dette kan jo gjennomføres på lang sikt, sier Ødegaard.

Direktør i Artsdatabanken, Ivar Myklebust, sier at selv om parklind er en fremmed art i Norge, er den ikke blitt risikovurdert med tanke på negative effekter i norsk natur fordi den ikke har evnen til å reproducere.

- Hvis det viser seg at parklind har negativ påvirkning på humler og bier må dette tas i betraktning i den neste vurderingen av parklind, sier Myklebust. Konklusjon inntil videre: Ikke plant parklind.

Ny metode for å fornye autorisasjonsbevis plantevern

Av **LARS MARTIN HAGEN**
Fylkesmannen

963 personer i Hedmark har autorisasjonsbevis for håndtering og bruk av plantevernmidler som går ut før våronna 2015. Mattilsynet arbeider med en nettbasert metode for fornying av autorisasjonsbeviset som vil være klar til bruk i februar 2015. Hele fornyinga kan da gjennomføres ved PC-en hjemme uten noen obligatorisk samling.

Det nettbaserte kurset er bygd opp med 5 moduler med lærestoff og testspørsmål etter hver modul. Etter at alle modulene er gjennomført må kursdeltageren svare på en avsluttende oppgave. Når oppgaven er bestått tar den enkelte kontakt med kommunen for å få utstedt nytt autorisasjonsbevis. Påmelding skjer ved pålogging via ID-port. Det vil bli gitt nærmere informasjon når systemet er klart for bruk.

For de som ikke vil prøve den nye metoden, vil lokal landbruksrådgiving arrangere kurs

med forelesning over en dag eller to kvelder som tidligere. Fylkesmannen vil arrangere avsluttende oppgave etter avtale med kursarrangør.

De som ikke har autorisasjonsbevis fra før, må ta grunnkurs med obligatorisk praksisdag som tidligere.

Påmelding til fornyingskurs og grunnkurs i regi av lokal landbruksrådgiving skjer direkte til kursarrangør.

Pollinerende insekter og skjøtsel av kulturlandskap – betydning for bær- og fruktdyrking

Av **ANDREAS KARLSEN**
Ringsaker landbrukskontor

En omlegging til et mer intensivt landbruk, spesielt de siste tiårene, har ført til en kraftig tilbakegang i arealet av blomsterrike naturtyper som eksempelvis beite- og slåtteeenger. Disse artsrike kulturmarkene er viktige siden de gir et stort antall insektarter tilgang til nektar og pollen over en lang periode om sommeren. Endringene i landbruket har ført til større sammenhengende områder, der tidligere mindre teiger er slått sammen med store monokulturer. Vi har fått en kraftig reduksjon i åkerkanter og åkerholmer, hvor insektene finner ly, næring og muligheter for formering.

Pollinering er en type økosystemtjeneste som har stor betydning for landbruket i hele verden, og det er gjort beregninger som tilsier at den økonomiske verdien av pollinering anslås til å være 153 milliarder euro årlig, noe som tilsvarer ca 9,5 % av den totale verdien av den globale jordbruksproduksjonen. Om lag 70 % av jordbruksvekstene som direkte brukes som menneskeføde, er avhengig av pollinering fra i all hovedsak insekter i henhold til Artsdatabanken.

I Ringsaker har vi flere dyktige bær- og fruktdyrkere som pollinerende insekter har en stor økonomisk betydning for. Samtidig ser vi også her den samme trenden som ellers i landet, at skifter slås sammen for å skape mer rasjonelt drevne enheter, samtidig som åkerrenner og åkerholmer forsvinner. Endringer i kulturlandskapet skaper

motstridende interesser. Som eksempelvis fugler, dyr og insekters leveområder (behov for skjul, mattilgang og yngleplasser), turistenes ønske om store åpne landskap med bugnende komåkre og utsikt mot Mjøsa, og målene om store rasjonelle driftsenheter.

For å belyse noen av disse problemstillingene, har Landbruker'n snakket med to aktører som opplever tingene litt fra forskjellige synsvinkler. Stine Mølstad, bær og fruktdyrker midt i det åpne kulturlandskapet på Nes. Og John Erik Hansen, som sammen med eier Lise Kristin Godager Hansen, driver Helgøya Bie og produserer honning og andre produkter som leppepomade med bivoks og støpte bivoksløys.

Helgøya Bie v/John Erik Hansen

Helgøya Bie har utplassert bikuber hos både Stine Mølstad og Knut Braastad (epledyrking). John Erik trekker frem viktigheten av å legge til rette for både humler, villbier og honningbier i tilknytning til produksjoner der det er behov for pollinering. Åkerholmer er eksempelvis ideelle for bier, og dette har man vært bevist på å ivareta hos Knut Braastad. Også humler er glade i åkerholmer, grøfter, kvisthauger, steinrøyser eller murer, hvor de har sine bol. På Nes og Helgøya – som i resten av Ringsaker – har det de siste årene frem til tilskuddet til energifilstrøstoff falt bort, vært hogget mye langs og mellom åkerkanter, og etter veier. I mange tilfeller har for mye av vegetasjonen blitt fjernet og det er kun satt igjen kvite, fine bjørkestammer. Dette kan være flott å se på, men for de som er avhengig av at vill- og honningbier er på plass fra våren av, er de viktigste tre-

Foto: Helgøya Bie

slagene selje, or, og eventuelt andre vidjearter. Disse trærne er viktige produsenter av pollen tidlig på våren, og dermed viktig for oppbygging av gode og levedyktige samfunn både for bier og humler. Noe som kommer frukt- og bærdyrkere til gode senere. Birøkerlaget har skriftlig informert Mjøsen om hvor viktig det er både for pollinerende insekter og andre insekter å la mangfoldet stå igjen ved hogging. Åkerrenner hvor man setter igjen et mangfold etter hogst er viktig. Det samme er bruk av beitedyr. Dette bedrer frøsetting og holder graset nede. Da får man frem blomsterenger som er viktig for insektene, og som bare blir bedre og bedre ved fornuftig beitebruk.

John Erik påpeker at ved store sammenhengende monokulturer kan humler få vanskeligheter med å orientere seg og finne tilbake til bolet. De orienterer seg etter mønstre og strukturer, og en bekk, en vei, et tre, en stolpe, eller grenser mellom ulike skifter/avlinger hjelper humlene til å orientere seg.

John Erik poengterer også viktigheten av arts-mangfold i skog. Og spesielt for bier er det negativt med sprøyting av villbringeblær, som er viktige kilder for nektar.

Vil man bidra aktivt til å ivareta levevilkårene for bier i kulturlandskapet, kan man dyrke honningurt som fangvekst, dekkvekst eller i omløp med andre planteproduksjoner. Rikelig med blomster, god nektar- og pollenproduksjon, og svært lang blomstringstid gjør den attraktiv for biene selv om de må fly langt for å trekke på den. Er man bær- eller fruktprodusent, må man passe på at den ikke

Insektshotell

Insekter trives godt i en «rotete» hage. Hauger av dødt trevirke og høstløv liggende rundt omkring er kilder til mat og skjul for insekter. Ettersom hager og kulturlandskap har blitt mer «striglet», har insektene fått færre plasser og leve. Så for å avhjelpe dette, har man begynt å bygge insektshotell. De kan bygges på mange måter, og kan se ut som hagemøbler eller enklere konstruksjoner – det viktigste er at de tilbyr ly og skjul, og muligheter for å bygge bol. En plass insekter kan gjemme seg for natta og legge egg. En plass humler, bier, biller, sommerfugler og fluer kan hvile etter en lang dag med pollinering.

blir en direkte konkurrent til bær- og frukttrærne i blomstringssesongen, men dette er sjelden et problem da bær- og frukttrærne vanligvis har blomstret fra seg når honningurten blomstrer. Et godt råd, er å rådføre seg med eventuelle lokale birøktere. Honningurt er nitrogenfikserende, og kan bidra til god jordkultur hvis den pløyes ned som grønn gjødsling.

John Erik håper det kan bli større bevissthet rundt bruk av bier blant også mindre bær- og fruktdyrkere/hobbydyrkere, da kvaliteten på bærene og frukten er påvist å bli bedre ved god pollinering. Vi har også en del gårdbrukere som dyrker ryps og raps i Ringsaker, og ved forsøk har man funnet en avlingsøkning fra 4 til over 60 % hos raps, og inntil 15 % hos ryps, ved god tilgang til pollinerende insekter, i henhold til brosjyre utgitt av Norges Birøkterlag. I tillegg til større avling gir også riktig pollinerte avlinger økt oljeinnhold i frøene. Selv om John Erik er birøkter og selger honning og andre produkter fra biene, er han klar på at verdien av det pollineringsarbeidet biene bidrar til er mange ganger større enn verdien av den honningen som høstes.

Stine Mølstad

Stine er nok mest kjent for at de på Mølstad har landets største produksjon av solbær på 350 daa. I tillegg dyrkes plommer, epler og bringebær. Før jul er det selvhogst av juletrær. Hun forteller at de også på Mølstad gjennom de siste tiårene har tilpasset seg endringene i landbruket generelt. Røyser, trær og kratt er fjernet for å få ting mer rasjonelt, og for å komme bedre frem med moderne redskap. Noe som har ført til et mer åpent landskap med mindre naturlige tilholdssteder for insekter. Åpne landskap fører også til mer vind, som spesielt bier ikke er så glad i, men også frukt- og bærplanter trenger lunhet og le. Stine påpeker ut fra egne erfaringer på Mølstad at man må ha en ydmyk holdning til de endringene som skjer både i landbruket generelt og i kulturlandskapet. Det skjer endringer, men man ser kanskje ikke konsekvensene før flere år senere. Derfor trenger man også hele tiden ny kunnskap og rådgivning. En bonde skal ha oversikt over og kunnskap om veldig mye, og faglig rådgivning er viktig. Dette gjelder også kulturlandskapet og skjøtsel, og hvordan endringer påvirker pollinerende insekter.

Stine sier det er litt spissformulert, men stiller spørsmål ved hva er viktigst: hogging av åkerrenner/åkerkanter slik at man lett kommer frem med moderne redskap og ikke tar sidespeilet på traktoren. Eller det å sette igjen såpass at dyr og insekter har gode levevilkår, og ofre et sidespeil av og til?

Også andre forhold som det moderne sam-

Foto: Ricardo foto

funnet fører med seg kan påvirke insektene. På Mølstad har de store høyspentlinjer på flere kanter, og de opplever at insektene blir påvirket av disse og til dels flykter fra dem. Om det er stråling fra linjene, summing i trådene, eller andre forhold er fortsatt uvisst. Dette er et eksempel på at det trengs mer kunnskap.

Stine har et samarbeid med Helgøya Bie, og benytter kuber derfra 3-4 uker i forbindelse med pollinering på våren. Men hun påpeker også at humler er viktige. De er ute og flyr lenger på kvelden, og er ikke så påvirket av dårlig vær. Det er derfor viktig å legge til rette for humler.

Hun forteller at de fremover vil jobbet med å bedre insektenes miljø på Mølstad. Dette skal gjøres gjennom å etablere gode kantsoner med arts mangfold, og gjennom å ta bort noen store trær, som vil bli erstattet av ny beplantning og leplanting. Man må se på insektenes behov, og etablering av insekshotell er et konkret tiltak. Dette vil være en erstatning for naturlige kvisthauger og røyser som gjennom årene har blitt ryddet bort, og som har vært skjulested og bolplasser. Det jobbes også med å minimere bruken av plantevernmidler i produksjonen.

Stine påpeker at man bør få en mer økologisk tanke-

gang inn i jordbruket, der man blir mer opptatt av hvordan ting henger sammen og påvirker hverandre. Som hun sier, er det noe som heter «tenke globalt – handle lokalt». Og hun etterlyser en mer overordnet plan – også i Ringsaker – for hvordan kulturlandskapet skal skjottes. Hun etterlyser mer rådgivning, og mener at bønder som hun selv, må kurses i å tenke langsiktig i forhold til konsekvenser. Det må komme frem at det på sikt kan være mest økonomisk, selv om dagens utvikling kanskje på kort sikt gir størst økonomisk uttelling. Hun påpeker også at vi må ta en diskusjon på, og få en plan over, hva slags kulturlandskap vi ønsker å ha. Ønsker vi et parklignende landskap med stor åpenhet og slanke, kvite, bjørkestammer, eller vil vi ha et mer tradisjonelt kulturlandskap med stort biologisk mangfold. Dette må settes inn i en økonomisk sammenheng – for den enkelte bonde er avhengig av fornuftig økonomi i sin produksjon. Slik hun ser økonomi i egen produksjon av pollinerende insekter og gode levevilkår for disse. Denne ballen spiller hun gjerne over til landbruksmyndighetene, representert ved det lokale landbrukskontor.

Foto: Stine Mølstad

Våtmarksgruppa i Hedmark

Av **HEGE G. OTTINSEN**
Hedmarken landbrukskontor

Trond Vidar Vedum - Biolog og førstelektor ved Høgskolen i Hedmark - forteller om Våtmarksgruppa i Hedmark.

Våtmarksgruppa – bakgrunn og arbeidsoppgaver

Nøsletjern i Stange, et større tjern, året er 1990. Det var her det hele startet. Tjernet var helt gjengrodd av taker og dunkjevle, og det vi dag kjenner som Våtmarksgruppa ble spurt om råd for å få tilbake vannflaten. Arbeidet ble organisert og satt i gang, og etter graving og sprengning var litt av vannspeilet tilbake på Nøsletjern. Det gikk rykter om arbeidet som ble gjort, og stadig flere forespørsler dukket opp. Det var et tydelig behov for en rådgivergruppe som kunne hjelpe til med planlegging og vedlikehold av dammer i området. Våtmarksgruppa i NOF (Norsk Ornitologisk Forening), avdeling Hedmark, ble derfor dannet.

Gruppa har utspring i medlemmer i Norsk Ornitologisk forening, som har tilknytning til Hamar-regionen. Det er i dag 10 medlemmer som alle har en spesiell interesse for dammer og våtmarker. Med ulike bakgrunner, blant annet fra landbruk, forvaltning, forskning og tekniske fag, sitter gruppa på et bredt kunnskapsgrunnlag. Stor biologisk kunnskap innen gruppas medlemmer bidrar til gode vurderinger rundt de ulike prosjektene.

Gårdsdam.

Foto: Hans Bjaanes

Våtmarksgruppa på Starene (Horne) våren 2014 - styret i Bess Jahr Stiftelsen besøkte våtmarksgruppa.

Gruppas arbeid ekspanderte gjennom en stadig økning av forespørsler. I dag har gruppa vært med på å planlegge over 160 prosjekter rundt om i landet. For det er ikke bare på Hedmarken det er behov for rådgivning rundt damanlegg! Gruppa har faktisk vært med på et prosjekt så langt nord som i Vårangerbotn. Arbeidet som Våtmarksgruppa gjør gjennom de ulike damprosjektene blir lagret i en database hos Fylkesmannen i Hedmark. Her lagres bilder og informasjon om dammene, og medlemmer i gruppa registrerer dyre- og plantelivet i dammene. Alt legges inn i databasen. Arbeidet med å legge inn informasjon om og fra dammene pågår fortsatt, og det er per i dag ca. 40 dammer som ikke ligger inne i basen ennå.

Idéen bak gruppa var å hjelpe bonden med planleggingen av en dam og med søknadspa-

pirer for å få til en finansiering av prosjektet. Myndighetene sitter på midlene, bonden har eiendommen. Problemet er at mange synes det er vanskelig å søke, med papirer som må fylles ut og dokumenter som må skaffes. Våtmarksgruppa ønsket derfor å være et mellomledd som kunne hjelpe til i denne prosessen. Gruppa mottar henvendelser fra de som ønsker å vedlikeholde eller anlegge en dam. Et par av gruppas medlemmer reiser da ut på befaring, og dersom søkeren ønsker det, setter de opp en plan for prosjektet, og det lages en kalkyle. Hvis prosjektet får innvilga penger kan søkeren enten sette i gang arbeidet selv, eller få hjelp av Våtmarksgruppa til å sette i gang. Gruppa samarbeider med flere entreprenører og koordinerer gravingen.

Dersom det blir problemer i ettertid, stiller gruppa opp. Næringsrike dammer i kulturlandskapet kan raskt gro igjen, og da kan

Fortsettelse på neste side.

Vedlikeholdsbehov i dammer

Dammer i kulturlandskapet har en naturlig eutrofieringsprosess og enkelte dammer får raskt mye vannplanter og også en del algevekst. Dette er en naturlig utvikling i næringsrike dammer med mye avrenning fra jordene omkring. Renskebehov vil dukke opp jevnlig, og dammer det er lagt mye penger i bør holdes ved like. Våtmarksgruppa organiserer et eget vedlikeholdsprogram der gårdbrukerne kan melde seg på for å få rensket opp en dam. Dette skjer om vinteren da amfibiene har trukket på land.

Nye innmarksbeiter må godkjennes

Av **ARILD B. WENNERGAARD**
Hedmarken landbrukskontor

Alt nytt innmarksbeiteareal må godkjennes av landbrukskontoret før det kan gis arealtilskudd til beitet. Definisjonen på innmarksbeite er jordbruksareal som kan nyttes til beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Arealet må være inngjerdet med fast gjerde.

For at beitet skal godkjennes må arealet ha et kulturpreg. Dette innebærer at arealet har grasrik og englignende vegetasjon med minst 50 % kulturgrasarter og beitetålende urter. Med kulturgrasarter menes arter som blir fremmet ved kultivering/beiting, dvs. ved avbiting, tråkk og gjødsling. Eksempel på slike arter er engkvein, rapparter og

sølvbunke. Grasarter som smyle, finnskjegg, blåtopp og starrgras vurderes ikke som kulturgras. Eksempel på beitetålende urter er hvitkløver, ryllik og løvetann.

Når man avskoger et areal som skal gjøres om til beite må man, ut fra bestemmelsene, regne med at det kan ta flere år før arealet kan godkjennes som innmarksbeite. Der som arealet tidligere har vært et beite vil en tilbakeføring normalt ta adskillig kortere tid.

Selv om dyra beiter på annen vegetasjon som bringebær, brennesle, starrgrasarter m.m., og arealet i tillegg er gjerdet inn, så er dette likevel ikke nok til at beitet kan godkjennes som innmarksbeite. Poenget er at et innmarksbeite skal ha en helt annen kvalitet enn hva som er tilfelle med et utmarksbeite. Videre skal beitet være ryddet for kratt og

hogstavfall slik at arealet er godt tilgjengelig for beitedyra. Tresetting kan være i form av enkelttrær, mindre treklynger eller være heldekkende. I det siste tilfellet skal skogen ha en svært glissen tresetting, være oppkvistet og uten nevneverdig busksjikt.

Etter gjeldende retningslinjer skal innslag av skog, sumper, dammer og fjell trekkes ut av arealet dersom flaten er større enn 1 dekar. Husk at allerede godkjente innmarksbeiter kan bli gjenstand for en naturlig gjengroing dersom beitetrykket blir lite eller helt borte. På en annen side kan beitet bli overgrodd med mose og starrgras på grunn av manglende drenering og kalking. I slike tilfeller kan det bli aktuelt å redusere arealet eller ta det helt ut som innmarksbeiteareal.

Fortsettelse fra forrige side.

gruppa hjelpe til med vedlikehold og rensking av dammer. Hvis det er mye tilsig fra jordene omkring, kan algeveksten bli betydelig. Er det derimot grunnvann som er vannkilden kan man ende opp med en dam som ikke trenger vedlikehold. Det er derfor viktig at man har planlagt plassering av dammen. Ved planleggingen er det ingen tilfeldigheter, gruppas brede bakgrunn gjør at alt fra tegninger og utforming, til plassering og utstyr, tilpasses og optimaliseres for hvert prosjekt.

Et mål for gruppa er å være "på samme nivå" som bonden. Flere i gruppa er bønder selv, og det gjør at søkeren føler at rådgiveren «snakker samme språk». Å grave dammer i kulturlandskapet kan være en vinn-vinn situasjon. Bonden kan for eksempel sitte igjen med en vanningsdam som gagnar drifta, men som også er et fint innslag i kulturlandskapet. Tjernet blir samtidig et nytt område der fugler og dyr kan slå seg ned.

Finansieringen av prosjektene skjer hovedsakelig gjennom tilskuddsordninger i landbruket, og et par legater. Pengene går til selve prosjektet og medlemmene i gruppa tar ikke ut annen lønn enn noe kjøregodtgjørelse. Arbeidet som gruppa gjør skjer på dugnad i fritiden. Våtmarksgruppa i Hedmark er nok nå det fagmiljøet som har lengst og størst erfaring med våtmarksrestaurering i Norge.

Det er et sterkt fagmiljø, med medlemmer med ulik kompetanse. Gjennomsnittsalderen i gruppa begynner å bli høy, og de vet ikke hvor lenge de klarer å fortsette pga. dårlig rekruttering. Arbeidet som gjøres er viktig og nyttig, så det er viktig at kunnskapen som er opparbeidet ikke forsvinner. Mye kunnskap vil allikevel forsvinne når dagens medlemmer skiftes ut.

Prosjekt stor salamander

I Norge har vi to salamanderarter, stor og liten salamander. I Hamar, Løten, Stange og Ringsaker finner man liten salamander i mange dammer, men den store er mer sjelden. For å styrke bestandene av stor salamander har Våtmarksgruppa søkt om midler til et vitenskapelig prosjekt som går på å lage nye dammer i de områdene hvor vi i dag allerede har noen få dammer med stor salamander. De har fått innvilget midler fra Fylkesmannen i Hedmark, og fra et legat. Det skal graves fem nye dammer i Stange/Tangen området, der det allerede er en liten bestand. Prosjektet skal også studere hvordan salamanderen oppfører seg, om det skjer en naturlig forflytning til de nye dammene eller om det må settes ut larver. Prosjektet vil også omfatte videre studier av utviklingen i de nye dammene. Hovedmålet med prosjektet er å styrke nåværende bestand av stor salamander. Gravingen av dammene skal være ferdig i 2015, men studiene vil fortsette i flere år framover.

Drensvatn fra husdyrgjødsellagre

Av **ARILD B. WENNERGAARD**
Hedmarken landbrukskontor

I følge bestemmelsene for lagring av husdyrgjødsel skal lager for flytende gjødselvarer ha tette konstruksjoner i golv, vegger, porter, uttappingsrør, spjeld m.m. Utendørsdrift på talle/utegårder må innrettes slik at gjødsel kan fjernes på en enkel måte fra føringsplasser, hvileplasser og eventuelle trafikkarealer mellom disse. Væskeoverskudd skal samles opp og lagres dersom det kan medføre fare for forurensning.

Landbrukskontoret er tildelt ansvaret for å påse at bestemmelsen blir fulgt, men hver enkelt bruker har en selvstendig plikt til å føre kontroll med at gjødselanlegget er i forskriftsmessig stand. Under våre kontroller ser vi likevel at bestemmelsen til tider ikke tas like høytidelig. Her varierer det mellom helt åpenbare mangler og der hvor forholdene kan "skinne" på overflaten, men hvor det skjer skumle ting under bakken som man slett ikke ser, eller er klar over.

For å få en fullgod kontroll på disse tingene har Hedmarken landbrukskontor valgt å ta ut en vannprøve av drensvatnet, som kommer fra grunnen under og rundt blautgjødsellagrene. De parameterne vi sjekker er e-coli, koliforme bakterier og fosfor. Prøven

blir analysert av Labnett. Disse prøvene er pålitelige fakta som både brukeren og landbrukskontoret kan forholde seg til. I den videre tolkningen av analyseresultatet bygger vi på Miljødirektoratets (MD) klassifiseringssystem og inndeling i tilstandsklasser. Terskelverdiene er igjen justert i samarbeid med Fylkesmannen i Hedmark og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås.

Utfordringen blir videre å finne ut årsaken til en, eksempelvis, meget dårlig vannprøve. Når det gjelder **e-coli** er dette en tarmbakterie som har relativt kort levetid, og som derfor indikerer fersk forurensning. Mengden av e-coli måles i antall pr. 100 ml og deles inn i 5 tilstandsklasser; meget god (<5), god (5-50), moderat (50-200), dårlig (200-1000) og meget dårlig (>1000).

Når det gjelder **koliforme bakterier** kan denne også stamme fra tarminnhold, men også fra råtnende plantemateriale, dvs. naturlig jordbakterier. Bakteriene har en lengre levetid en e-coli. Store mengder av denne bakterien kan derfor også indikere forurensning eller at forurensning har funnet sted.

Endelig har vi **fosfor** som det tredje parameter for angivelse av kvaliteten på drensvatnet. For mye fosfor i elver, bekker og innsjøer fører som kjent til tilgroing og algevekst, og er av-

gjørende for en god vannkvalitet. Mengden av fosfor måles i mikrogram pr. liter ($\mu\text{g/l}$) og deles også inn i 5 tilstandsklasser; meget god (<50), god (50-200), moderat (200-500), dårlig (500-1000) og meget dårlig (>1000). $1000 \mu\text{g} = 1 \text{ ml}$.

En kombinasjon av et høyt e-colitall og et høyt fosfortall gir en klar indikasjon på forurensning fra husdyrgjødsel. Verre er det når e-colitallet er relativt lavt og fosfortallet relativt høyt. Da kan det være andre kilder som er årsaken.

Det er en kjent sak at Fosfor/aluminium-tallene i vanlige jordprøver har en tendens til å bli høyere jo nærmere man kommer et gammelt husdyrgjødsellager, fordi man har drevet husdyrhold og håndtert møkk fra lang tid tilbake. I følge professor Tore Krogstad ved NMBU kan man ikke se bort fra at jordvæske på slike steder kan inneholde flere hundre $\mu\text{g/l}$. Men snakker vi om en konsentrasjon på over $1000 \mu\text{g/l}$, er det stor sannsynlighet for at det er noe galt fatt.

Til opplysning ligger HIAS sitt utslippskrav på fosfor for rensed kloakk på $400 \mu\text{g/l}$. Utslippskravet til private renselanlegg ligger til sammenligning på maks $1000 \mu\text{g/l}$.

Drømmer du om egen virksomhet?

Av **TURID STALSBERG**
Hedmarken landbrukskontor

GERD LODDEN
Ringsaker landbrukskontor

Drømmer du om egen virksomhet er etablererskolen noe for deg! Her vil du få et verktøy til planlegging, budsjettering og hjelp til å jobbe med egen forretningsidé. Når du er ferdig vil du ha en forretningsmodell og et godt grunnlag for å avgjøre om du skal starte opp eller ikke.

I forkant av etablererskolen håper vi å se deg på en åpen og gratis inspirasjonskveld sammen med andre etablerere. Programmet for kvelden består av gründere som deler av sine erfaringer, informasjon fra regnskapsfører og informasjon om etablererskolen.

Helgøya Klatrepark - et nytt og spennende tilskudd til tilbudet i «Midt i Mjøsa» på Nes og Helgøya.

Foto: Tove Lund

Hamar, Stange, Løten og Ringsaker kommuner er arrangører.

Ønsker du å få med deg inspirasjonskvelden så sett av **onsdag 28. januar kl 18.30 – 21.00, på Scandic Ringsaker (tidligere Rica Hotel Olrud).**

Mer informasjon finner du på nettsidene til

Hedmarken landbrukskontor og Ringsaker landbrukskontor.

Etablererskolen består av seks kvelder og starter opp i uke 9 i Ringsaker næringspark, Brumunddal. AButvikling AS er arrangør.

For mer informasjon og påmelding til etablererskolen: www.abutvikling.no

Forebygging av flomskader

Foto: A. B. Wønnersgaard

Hvordan elvebredden bør se ut.

Foto: A. B. Wønnersgaard

Langs denne elvebredden bør det gjøres noen tiltak.

Av **ARILD B. WENNERSGAARD**
Hedmarken landbrukskontor

Klimaendringer og ekstremvær er begreper vi er blitt vant til de siste årene. I andre deler av landet har man virkelig fått føle naturkreftene på kroppen. Vi har de siste hendelser på Vestlandet fortsatt sterkt i minne, hvor både bolighus, vegger og bruer ble feid med av vannmassene. Og ikke minst ble store landbruksarealer sterkt berørt, både med oversvømmelser og stygge erosjonsskader.

I vårt distrikt er vi fortsatt stort sett skånet for de store skadene, noe som har sammenheng med landskapet vi lever i. Den relativt slakke topografien med betydelig vegetasjon gjør at vannet renner saktere og dermed gjør mindre skade. Likevel finnes det lokaliteter i området som kan være svært så bratte og utsatte.

Selv om vi kan føle en viss trygghet er det absolutt på sin plass å være våken og følge med. Vi på landbrukskontoret er stadig ute på skadefaringer etter vårflommer og store nedbørstopper i vekstsesongen. Ofte ser vi da at skadene kunne vært unngått om man hadde vært bedre til å forebygge. I mindre vannløp er det snakk om å holde innløp, nedløp og kummer rene for kvist, kvast og andre fremmedelemerter. Vi ser at lukkede avløp kan forårsake store erosjonsskader dersom vannet ikke får fritt løp inn i rørledningene. Det hjelper da lite om røret er stort nok.

I de større vannsystemene som elver og bekker ser vi et behov for en mer bevisst skjøtsel med tanke på å forebygge flomskader. Av naturlige grunner danner det seg frodige vegetasjonssoner langs vassdragene, noe som selvsagt er viktig for det biologiske mangfoldet.

Men det er ikke slik at disse områdene er gitt noen "fredningsstatus".

Busker og trær som vokser utover vannflaten vil, når flommen kommer, danne en kraftig brems, noe som raskt kan medføre at vannmassene finner ny vei. Det samme gjelder for drivved og kvist som hopper seg opp og danner nærmest tette propper der vannet ellers skulle renne fritt.

I følge vannressursloven § 11 skal vassdrag med årsikker vannføring ha et begrenset naturlig vegetasjonsbelte som motvirker avrenning og gir levested for planter og dyr. Det er likevel lov å drive skjøtsel av kantsonen såfremt man tar vare på de biologiske verdiene som er der. Av hensyn til flomsikkerhet er det derfor nødvendig å skjøtte kantvegetasjonen for å unngå skader på dyrket mark, vegger og bygninger. Vassdragslovens formål er å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdraget.

Dersom man er usikker på hvordan man bør angripe et problem kan vi på landbrukskontoret gi råd eller sette deg i forbindelse med Fylkesmannen og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE).

Vi er opptatt av at du som grunneier følger med på bekken eller elva som renner gjennom din eiendom og at forbyggende tiltak kan igangsettes på et tidligst mulig stadium. En liten hindring i vassdraget kan fort vokse seg stor på kort tid når vannet først kommer i store mengder.

Tiltak i kulturlandskapet

Av **ANNE MARTHE LUNDBY**
Ringsaker landbrukskontor

Åkerkanter og åkerholmer

For å opprettholde et variert kulturlandskap er det av betydning at åkerkanter og åkerholmer ivaretas. Dette er viktige leveområder for både planter, sopp, insekter, fugler og smådyr. Et nettverk av kanter og holmer er viktig for spredning og forflytning av planter og dyr. Slike områder kan også ha betydning for lokalklimaet som vindbremser.

En optimal åkerkant bør bestå av ulike treslag, gjerne med stort innslag av lauvtrær, og et godt grønt plantedekke (gras, urter osv.). En god skjøtsel av kantsoner er å sette igjen planter i flere sjikt; både trær, busker og lavere vegetasjon. Sett gjerne igjen treslag som rogn og selje for å legge til rette for økt mangfold av fugler

og insekter. Åkerkanter skal ryddes og skjøttes, men ikke fjern all vegetasjon.

Hva må det søkes på?

Tiltak i kulturlandskapet krever ofte tillatelse fra et lowverk, og det må i disse tilfellene søkes kommunen. I slike tilfeller kreves det at tiltaket vurderes opp mot kulturminneverdier og naturmangfold. Ved noen søknad må kommunene innhente uttalelser fra fylkeskommune og fylkesmann. Er du i tvil om du må søke, ta kontakt med landbrukskontoret.

Eksempel på tiltak som krever søknad (ikke utfyllende):

- Nydyrking
- Fjerning av åkerkanter
- Fjerning av åkerholmer
- Fjerning av steinrøyser
- Drifts- og skogsveger
- Tilplanting av dyrka jord
- Lukking av åpen grøft

Saueprosjektet «Økonomisk sauehold på Hedmarken» er avsluttet

Gjennom prosjektet som har vart i 2 ½ år har sauebønder og andre som er interessert i å starte med sau fått faglig påfyll, og deltatt på fagtur med besøk i nye og gamle fjøs. I prosjektet har alle fått tilbud om individuell oppfølging innen sauehold/produksjon og vurdering av bygningsmassen, et oppdrag som Nortura og Hedmark Landbruksrådgiving utførte. Målet for prosjektet var å øke produksjonen og øke lønnsomheten innen sauehold, samt ivareta dyrevelferden og kulturlandskapet på Hedmarken. Det har også vært viktig å skape optimisme hos produsentene slik at rekruttering øker. Gjennom prosjektperioden er det kommet til flere nye saueprodusenter, og det er søkt om investeringsmidler på langt flere byggeprosjekt innen sau enn tidligere.

Et vellykket SMIL-tiltak – Gamlestua på Rokoskogen i Løten

Av **TURID STALSBERG**
Hedmarken landbrukskontor

ANNE MARTHE LUNDBY
Ringsaker landbrukskontor

Eiendommen Rokoskogen eies av Julie G. Sørby og Jon Slettetveit. Julie er 6. generasjon eier og driver av gården. De kjøpte gården i 2012 av Julies bestefar Embret Gaukerud og startet raskt med bevaring og restaurering av bygningene. På tunet står det en bygning som kalles Gamlestua. Det er en treroms stue av tømmer, trolig fra 1700-tallet. Stua har et tilbygg i bindingsverk. Det antas at bygningen ble endret og fikk et sveitserpreg rundt forrige århundreskiftet. Siden den tid er det kjent at bygningen har blitt brukt til flere formål som bryggerhus, danselokale, skole og bakstehus. Det sies også at den har huset både fødestue og tannlege.

Bakgrunn for restaureringa av Gamlestua var i første omgang at eierne så for seg muligheten til å gjøre om bygningen til kårbolig i forbindelse med generasjonsskifte. Dette viste seg å bli for kostnadskrevenende, og eierne bestemte seg heller for å sette i stand bygningen i så original utgave som mulig.

Fakta om SMIL:

Tilskudd til tiltak som ivaretar natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, eller reduserer forurensningene fra jordbruket. Tiltakene skal gå utover det en kan regne som vanlig jordbruksdrift. Eksempel på SMIL-tiltak: Dammer, alleer, bevaring av freda og verneverdige bygninger (eks; stabbur, smier, bryggerhus, seterhus), sti/turvei, skjøtsel av kulturminner, istandsetting av gamle beiter, utbedring av hydrotekniske anlegg (utover vanlig grøfting), fangdammer.

Søknaden skal inneholde:

- Søknadsskjema, finnes på Landbruksdirektoratets nettsider.
- Tiltaksbeskrivelse
- Kostnadsoverslag
- Kart

**SEND SØKNAD INNEN 15. APRIL
TIL LANDBRUKSKONTORET**

Foto: Jon Slettetveit

Sommeren 2010 tok eierne kontakt med Hedmark fylkeskommune der de fikk faglige tips og råd av antikvar Jorunn Gunnestad. Antikvaren la vekt på at det måtte benyttes håndverkere med god kjennskap til gammel byggeskikk og valget falt på Sveinung Sletten og Henrik Josefson. Etter en befaring, utarbeidet de et kostnadsoverslag. Eierne orienterte seg så om de ulike mulighetene for å søke støtte og sendte søknad om SMIL-midler til kommunen. Søknad om støtte ble også sendt til Hedmark fylkeskommune, Norsk kulturminnefond og UNI-stiftelsen. Jon forteller at de har opplevd møtet med de ulike forvaltningsorganene som positiv og at de har fått nødvendig hjelp og råd både i forbindelse med søknadsprosess og om praktiske løsninger underveis i arbeidet.

Restaureringen av Gamlestua startet opp ved årsskifte 2012-2013. Frem mot høsten 2013 la eierne ned en betydelig egeninnsats på rundt 600 timer. Det gjorde de for å spare inn på faktiske utgifter, men også for å benytte muligheten til å lære om gamle byg-

Nytt om SMIL:

Fra 2015 blir det endringer i SMIL-ordningen. SMIL-midler skal avgrenses kun til foretak som er berettiget produksjons-tilskudd.

Den nasjonale rammen for SMIL reduseres med 30 mill. kr., til 95 mill. kr i 2015. Tilskudd til kulturminner inkl. freda og verneverdige bygninger er fortsatt søknadsberettiget i 2015.

Med avvikling av forskrift om miljøplan vil krav, jf. dagens miljøplan trinn 2, innarbeides i revidert SMIL-forskrift, som etter planen skal ut på høring rundt årsskiftet.

Følg med på Landbruksdirektoratets nettsider for oppdateringer.

geteknikker. Jon forteller at samarbeidet med Sletten og Josefson har fungert veldig bra og at de har kunnet bruke egeninnsats i tråd

Fortsettelse på neste side.

Foto: Jon Slettetveit

Skogbehandling - før stormen kommer

Av **LINN VIKEN BØE**
Rådgiver Skogbrand forsikring

Trender i skogbehandlingen viser at ungskogpleie i mange tilfeller utelates eller gjenomføres for svakt. Tynning skjer sent og med stort uttak. I tillegg overholdes ofte hogstmodne bestand. Alt bidrar til ustabil skog og innebærer økt risiko for stormskader.

Høyere risiko for stormskader

Flere stormer har de siste tiårene gjort stor skade på skog i Norge. Konsekvensene for skogen er verre nå enn før. Det økende skadeområdet etter storm skyldes endrede klimatiske forhold, stor gammelskogsandel og mindre robust skog. Det blir varmere og våtere høst og vinter, og mindre tele gjør trærne dårlig forankret når høst- og vinterstormene treffer.

Forebyggende skogbehandling

Skogbrand har det siste året gjennomført et prosjekt som har sett på sammenheng mellom skogbehandling og stormrisiko. Prosjektet er gjennomført i samarbeid med

skogeierorganisasjonene, Fylkesmannen og Landbruksdirektoratet. Som et av sluttproduktene i prosjektet er det i samarbeid med Norsk Institutt for Skog og Landskap og Skogkurs utarbeidet konkrete råd til skogbehandling i områder med høy risiko for stormskader.

Risikofaktorer

Som grunnlag for klimatilpasning av skogbehandlingen bør det i skogbruksplanleggingen tas stilling til en rekke risikofaktorer.

- Geografisk og topografisk vindutsatt
- Høye trær
- Grunt eller vannmettet jordsmonn
- Nye bestandskanter
- Granskog
- Barskog med lauvblanding

Jo flere av risikofaktorene som kan identifiseres i det aktuelle bestandet, desto større er risikoen for stormskader.

Skogbehandling i risikoskog

Allerede ved avvikning bør utforming av hogstflatene planlegges slik at nye kanter plasseres fornuftig i forhold til terreng og vindforhold på stedet. Reduksjon av treantallet i ungskogpleie og ved tidlig tynning øker stabiliteten gjennom god rotutvikling og økt diametervekst. I tillegg til å bedre stabiliteten ved hjelp av tilpasset skogskjøtsel kan

Foto: Linn Viken Bøe

det være fornuftig å spre risikoen ved å fordele inngrep i skogen over tid. Eksempelvis ved å unngå tynning av alle aktuelle bestand samtidig.

- Gjennomfør tidlig og kraftig ungskogpleie
- Hvis bestandet skal tynnes er det viktig å tynne tidlig
- Hogg utsatte bestand i tide

Vær bevisst den økende risikoen for stormskader. Implementer risikovurderinger i planlegging og tilpass skjøtselen der det er nødvendig.

Fortsettelse fra forrige side.

med egne ønsker. Det utvendige arbeidet på Gamlestua var ferdig høsten 2013.

I likhet med mange andre tilsvarende tiltak, forteller eierne at den største utfordringen underveis har vært å holde kostnadene innenfor budsjett. Gamle bygninger skjuler som regel noen overraskelser. Dette var tilfelle også med Gamlestua, da det viste seg at det var mer omfattende råteskader enn først antatt. Eierne sier at de ville tatt mer høyde for uforutsette hendelser i utarbeidelse av kostnadsoverslaget hvis de skulle gjort det i dag.

Material og tømmer til prosjektet ble bestilt fra Løten Bygdesag. Jon forteller at de er svært fornøyd med bygdesaga. Der kunne de selv plukke ut tømmeret de ville ha med tanke på kvalitet og størrelse. I tillegg til kort leveringstid og en hyggelig pris, ble dette en positiv del av prosjektet.

Nå står innvendige arbeider for tur, og eierne

ønsker å få ferdigstilt bygningen på en så bra og kostnadseffektiv måte som mulig. Per i dag så arbeides det med å remontere panel og himling. Pipa blir restaurert og gulvene

skal på plass. Planen er å bruke Gamlestua som gjestehus, bakstehus, utleie og til sosiale sammenkomster. Jon røper at de også er i startgrope med noen større planer.

Restaurering av gamle bygninger:

Restaurering av gamle bygninger er kostnadskrevende. Det er mulig å søke om støtte flere steder. I tillegg til SMIL-midler kan du søke følgende steder:

- Norsk kulturminnefond, søknadsfrist 1. november
- Hedmark fylkeskommune, søknadsfrist 1. november
- Uni-stiftelsen, løpende søknadsfrist

Det er viktig at du informerer i søknaden om du har søkt støtte flere steder.

Alle tiltak som gjelder kulturminner og kulturmiljøer bør gjennomføres etter prinsipper som kulturminneforvaltningen legger til grunn. Dette er bl.a.:

- Bevare mest mulig av kulturminnets opprinnelige elementer
- Foreta så få forandringer som mulig, reparasjon fremfor hel utskiftning
- Bruke tradisjonelle, stedeegne materialer, teknikker og farger.

Ressurssenteret for eldre landbruksbygg tilbyr gratis rådgivning innen temaet istandsettelse og bruk/ny bruk av eldre landbruksbygninger. Se www.agroutvikling.no for mer informasjon.

Bedre utnyttelse av beiteressursene

Av **VEGARD URSET**
Fylkesmannen i Hedmark

”Hytteeiere satte opp gjerde på dugnad for å få bedre utsikt”. ”Uvitende hytteeiere kjøpte hytter i beiteområde. Nå frykter de for liv og helse på grunn av nærgående kyr”.

Så forskjellig kan man altså se på det å ha storfe på beite!

Begge sitatene er hentet fra nettartikler til to ulike medier i innlandet og viser hvor forskjellig det kan bli oppfattet å ha storfe på beite i et område. Utnyttelse av fylkets beiteressurser er avgjørende for å øke storfe-kjøttproduksjonen og kan i tillegg gi positive effekter på blant annet kulturlandskapet.

Hvordan øke storfe-kjøttproduksjonen i Hedmark

Det er et mål å øke storfe-kjøttproduksjonen i Hedmark med 20 % innen 2020. En slik økning avhenger at det finnes for tilgjengelig for den økte produksjonen. Dette kan skje på flere måter; mer nydyrking, bytte ut korn med gras på flere arealer, øke avlingsnivået på eksisterende grasarealer, beiting på unytta arealer eller arealer som ikke er fullt utnyttet og mer bruk av kraftfôr (evt. andre alternative fôrvarer). For legitimiteten til norsk storfe-kjøttproduksjon og for den totale sjølforsyningsgraden er ikke alle disse måtene å øke produksjonen

på like ønskelig. Ett av de fire vedtatte satsingsområdene i tiltaksplanen for økt storfe-kjøttproduksjon i Hedmark er å bedre utnyttelsen av beiteressursene i hele fylket.

Verdiskapning

Storfe på utmarksbeite høster store mengder fôr for store verdier. God utnyttelse av utmarksbeiteressursene kan spare innmarksarealer for beiting og dermed gi økt produksjon av vinterfôr og videre økt matproduksjon. Det vil også bidra til at en større andel av storfe-kjøttproduksjonen er basert på norske fôrressurser og på arealer som ikke kan utnyttes til annen matproduksjon, noe som er viktig for legitimiteten til produksjonen.

Allmenninger

Mye av beitebruken på Hedmarken er basert på beite i allmenningene. I enkelte av allmenningene er en nå oppe i et antall som gjør at det ikke er rom for å øke på med flere storfe, mens i andre allmenninger er det veldig god kapasitet. Begge deler kan være en utfordring. I Ringsaker allmenningene og Pihl har Bioforsk konkludert at det samlede beitetrykket ligger noe høyere enn beitemessig bæreevne, først og fremst på grunn av antall storfe. I Stange/Romedal allmenning kunne en klart seg med cirka 20 % av dagens areal det slippes på når en ser på antallet dyr som slippes. Med få beitebrukere igjen og dyr som slippes på store områder blir det utfordrende med tilsyn og sanking. Her vurderes det tiltak fra allmenningen for å gjøre beitebruken mer overkommelig. I flere av allmenningene er det mye hytter. Storfe (særlig ammeku) på utmarksbeite er ikke nødvendigvis konfliktfritt. Ammekua kan ha sterke morsinstinkter når hun går med kalv og er ikke alltid

like positivt innstilt til blant annet hunder. For en hytteturist kan en flokk med kyr oppfattes som ganske skummelt. Det er derfor viktig å tenke på forebyggende tiltak for å forhindre konflikter. Kanskje kan en seksjonering av allmenningen lede beitedyrene til områder med mindre hytteaktivitet? Informasjon til hyttefolk og turgåere om dyras atferd og hvordan man oppfordres å forholde seg til dyra kan også være med å dempe konfliktnivået. Fra andre deler av fylket finnes det gode eksempler der hytteeiere opplevde at utsikten ble borte når beitedyra forsvant og tok selv initiativ til å få beitedyr tilbake til området. Gjerder ble satt opp på dugnad for å lede dyra til ønskede områder for både hyttefolk og beitebrukere.

Hamninger og hagemark

På Hedmarken er en på mange måter veldig heldig som har allmenningene. Her er det muligheter til å slippe dyra og samarbeide om tilsyn, vedlikehold av gjerder og sanking. Hva gjør man så når kapasiteten i allmenningen begynner å bli fullt utnyttet? I områdene nedenfor sperregjerdet til allmenningene er det mye hagemark og tidligere hamninger som har gått ut av produksjon eller er i ferd med å gjøre det. Den potensielle beiteverdien for disse områdene er veldig god, og i mange tilfeller bedre enn i allmenningene. Her er det imidlertid en utfordring med dårlig vedlikeholdte gjerder og små arealer per grunneier. Samarbeid mellom flere grunneiere og flere beitebrukere er kanskje nøkkelen for å få disse områdene i bruk igjen som beiter?

Å slippe dyr inn i gammel hagemark og tidligere hamninger vil være positivt for kulturlandskapet i bygdenære områder. Å ha ammekyrne med de yngste kalvene i disse områdene i stedet for å slippe de i allmenningen kan også bidra til å dempe konfliktnivået mot hytteturister og turgåere med hunder.

Ønsker eller forslag?

Storfe-kjøtt-satsingen i Hedmark har som målsetning å bedre utnyttelsen av fylkets beiteressurser og gjennom dette øke storfe-kjøttproduksjonen. Storfe-kjøtt-satsinga oppfordrer grunneiere og beitebrukere som har forslag eller ønsker som kan bidra til økt eller bedre beitebruk om å ta kontakt så kan vi sammen se på hvordan ønskene/forslagene kan bli en realitet!

Informasjon om storfe-kjøtt-satsinga finnes på:

<http://www.fylkesmannen.no/Hedmark/Landbruk-og-mat/Husdyr/Storfe-kjøtt-satsing-i-gang/>

Foto: Andreas Karlsen

Nytt fra Mattilsynet

Av **EINAR VATLE**
Mattilsynet

Overvåking av smittsom hjernesjukdom (TSE)

Mattilsynet driver fortsatt overvåking av smittsom kugalskap hos storfe, en tilsvarende hjernesjukdom hos oppdrettshjort, og av skrapesjuka hos småfe.

Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer gir dyreholder plikt til å melde til oss når storfe eldre enn 24 måneder, hjort eldre enn 12 måneder og småfe eldre enn 18 måneder dør eller blir avlivet i dyreholdet, selv når dødsårsaken/ helseproblemet er kjent (Gjelder ikke friske dyr som slaktes til konsum).

Vi kan også avlive «langliggere» uten kostnad og med påfølgende prøvetaking. For storfe gjelder dette dyr over 48 måneder (meldeplikt for storfe over 24 måneder, men prøver tas kun av storfe over 48 måneder fra 1.1.2014).

Tidlig melding om dødt dyr gir oss mulighet til å ta prøve som er egnet for undersøkelse. Om sommeren vil døde dyr fort gå i forråtnelse, og om vinteren vil fryst kadaver gjøre prøvetaking uaktuell. Prøvetaking og analyse er kostnadsfritt, og vi trenger ikke hjelp på garden.

Smittsom kugalskap (BSE) er aldri påvist i Norge, men Norge er forpliktet til fortsatt å overvåke denne sykdommen og dokumentere vår sjukdomsfrihet. Skrapesjuka hos sau er påvist flere ganger, men de siste årene kun i en ikke smittsom variant.

Melding om døde dyr gis helst straks pr. telefon til Mattilsynet, tlf.nr. **22 40 00 00**.

Du kan også bruke «meldingsknappen» på Mattilsynets nettside, se www.mattilsynet.no. Vi får også melding hvis du selv melder dyret dødt i Husdyrregisteret, men igjen: Husk å legge inn meldingen snarest mulig!

Mosjon for storfe ute

Vi får hver sommer melding om storfe som ikke er ute. Mosjon på beite er viktig for dyras velferd. Vi minner om bestemmelsene i forskrift om hold av storfe, § 10, som følger:

- Driftsmåter skal legges til rette slik at de gir storfe gode muligheter for fri bevegelse, mosjon og naturlig atferd.
- Storfe skal sikres mulighet for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8

uker i løpet av sommerhalvåret. For storfe som holdes i løsdrift trer dette i kraft fra 1. januar 2014.

- Storfe som er oppstallet i båsfor, skal sikres mulighet for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 16 uker i løpet av sommerhalvåret. Dersom de naturgitte forholdene ikke ligger til rette for 16 ukers beite, kan beitetiden reduseres med inntil 4 uker. Dyrene skal også sikres mulighet til regelmessig mosjon og fri bevegelse resten av året.
- Dersom egnet beite ikke er tilgjengelig for fjøs bygd før denne bestemmelsen trer i kraft, skal dyrene i stedet ha tilgang til egnet luftegård eller annet utendørs område der dyrene sikres mulighet til fri bevegelse og mosjon.
- Ved bygging eller utvidelse av husdyrrom slik at antallet dyr øker, skal det sørges for at alle dyrene har adgang til tilstrekkelig beiteareal av egnet kvalitet.
- Annet, tredje, fjerde og femte ledd gjelder ikke for ukastrede hønndyr eldre enn seks måneder.

Hva er «normal beitesesong»?

Her i innlandet har dyreholdere plikt til å sørge for at husdyr har tilgang til husrom

utenom normal beitesesong. Hva er da normal beitesesong?

Begrepet er ikke entydig definert tidsmessig og vil kunne variere med lokalt klima. Debio har en god definisjon på beitesesongen: «Tiden fra gresset er 5-10 cm høyt og helt frem til det ikke lenger er gjenvekst.»

Mere fra Debios hjemmeside kan videreføres som gjeldende for forskrift om hold av storfe, her omskrevet slik:

- Beitet skal være stort nok til at grasproduksjonen opprettholdes på arealet.
- Selv om dyra beiter, utelukker ikke dette bruk av annet fôr. Det er tillatt å tilleggsfôre dyra innendørs (fri tilgang inn og ut).
- Melkerobot i løsdriftfjøs brukes også ved beiting: Gi dyra fri tilgang inn og ut.
- Dyra kan holdes inne om natta og ute om dagen, eller beite hele døgnet.
- Bruken av beitet skal avpasses vær og føreforhold: I perioder med ekstrem varme eller insektangrep, kan det være aktuelt å holde dyra inne om dagen og ute på beite om natta. Ved flom eller ekstreme nedbørsmengder kan dyra holdes inne til beitearealet igjen tåler tråkk.
- Grunnen under fôringsplasser eller andre sterkt belastede områder skal ha fast dekke (drenert og tråkkfast).

Driftsbygninger og plan- og bygningsloven

Av **ELLING BOLLESTAD**
Kart- og byggesaksavdelingen
Ringsaker kommune

Driftsbygninger er bygninger som er et nødvendig ledd i landbruksdriften. Dette omfatter bygg for jordbruk, husdyrbruk, skogsdrift, hagebruk, gartneri og pelsdyravl så fremt det er en del av landbruksdrifta. Driftsbygning omfatter også husvære for seterbruk, reindrift og skogsdrift.

Våningshus, utleiehytter, ridehaller og bygg for dyrehold utenfor landbruket er ikke definert som driftsbygninger. Heller ikke bygg for videreforedling og salg av landbruksprodukter.

Plan- og bygningsloven krevet at det foreligger byggetillatelse før det kan oppføres driftsbygninger i landbruket på lik linje med andre typer bygg. For å sikre en hensiktsmessig saksbehandling så er driftsbygninger delt inn i to kategorier, «driftsbygninger» og «alminnelige driftsbygninger».

«Alminnelige driftsbygninger» er nybygg inntil 1000 m² bruksareal og tilbygg til driftsbygning dersom det totale arealet inkludert tilbygget ikke overstiger 1000 m². Dette er bygg som ikke krever ansvarlige foretak og søknaden kan utformes av tiltakshaver selv. Søknaden skal inneholde:

- Søknadsskjema
- Tegninger av plan- snitt og fasader
- Situasjonsplan
- Gjenpart av nabovarsel
- Innkomne nabomerknader med eventuelle kommentarer

Driftsbygninger som er større enn 1000 m² bruksareal eller der summen av eksisterende bygg og tilbygg blir over 1000 m² krever ansvarsrett. Det betyr at ett eller flere foretak med nødvendig kompetanse må søke om ansvarsrett for prosjektering og utførelse av arbeidene. Søknaden må fremmes av en ansvarlig søker. I tillegg til nevnte skjema så krever en slik sak også søknader om ansvarsrett og en gjennomføringsplan.

Nødvendige skjema, veiledning, kart og plan grunnlag er tilgjengelig på kommunens nettside, www.ringsaker.kommune.no (www.stange.kommune.no, www.loten.kommune.no og www.hammar.kommune.no (red.anm)).

Før bygget kan tas i bruk så skal det foreligge ferdigattest eller midlertidig brukstillatelse. Anmodning om dette sendes også kommunen.

Byggetekniske krav som krav til konstruksjons-sikkerhet og brann-sikkerhet gjelder også for driftsbygninger. For «alminnelige driftsbygninger» står tiltakshaver selv ansvarlig ovenfor bygningsmyndighetene for at disse kravene er ivarett. For større driftsbygninger er det de ansvarlige foretak som er ansvarlig for at tekniske krav blir ivarett i prosjektering og utførelse av bygget.

Teknisk forskrift stiller også krav til håndtering av bygningsavfall. Avfallet skal som hovedregel bringes til godkjent mottak. For enkelte større tiltak skal det foreligge avfallsplan og miljøsaneringsbeskrivelse.

Søknadsplikten etter plan- og bygningsloven omfatter også lager for husdyrgjødsel. Disse skal i tillegg godkjennes av landbrukskontoret etter «husdyrgjødsel-forskriften».

Jord- og skogbruksvegen som er godkjent etter jordlov og skoglov er unntatt behandling etter plan- og bygningsloven. Vegbygging og terrenngarbeid for øvrig, herunder massetak, krever tillatelse etter plan- og bygningsloven.

Ettersom de fleste driftsbygninger i landbruket oppføres i områder hvor det er mulige forekomster av automatisk fredete kulturminner, i tillegg til at det finnes bygningsmasse av kulturhistorisk verdi eller verdifullt kulturlandskap som ikke er kartlagt med tanke på miljøvirkninger av nye inngrep, er det viktig at kommunen sørger for å få saken sjekket ut mot aktuelle berørte myndigheter. Dette skjer som en del av kommunens håndtering av byggesøknaden. I den sammenheng er det grunn til å påpeke at også rivning av bygg er søknadspplikt. For å kunne vurdere eventuell kulturhistorisk verdi av bygg som skal rives så er det ønskelig at søknaden dokumenteres med bilder og beskrivelse av bygget, herunder alder og hva bygningen har vært brukt til.

Bygninger er godkjent til ett bestemt formål. Dersom bygg skal tas i bruk til andre formål så krever det en tillatelse til bruksendring. Bakgrunnen er at det må foretas en gjennomgang av bygget og hvorvidt dette tilfredsstiller de tekniske krav som følger av den planlagte bruken, f.eks. kravene til universell utforming av publikumsbygg og branntekniske krav for overnattingsbygg. I tillegg må den nye bruken avklares i forhold til gjeldende plangrunnlag og i forhold til andre berørte interesser, herunder naboer.

Veiledning om byggereglene finnes som nevnt på kommunens nettsider. I tillegg kan en henvende seg til servicekontoret i kommunen.

Driftsbygninger i kulturlandskapet

Av **ØYVIND SCHIAGER**
Hedmark landbruksrådgiving

GERD L. SOLBERG
Landbrukskontoret i Ringsaker

Det er lurt å ha en god plan for hvordan du vil at din gård skal «ta seg ut» i kulturlandskapet. Ved driftsendringer og investeringer i bygninger m.m. er det viktig å vektlegge estetikk i planleggingen.

Kulturlandskapet rundt oss er i stadig forandring, der vår måte å utnytte ressursene på setter sine spor. Økt produktivitet på gården, mindre arbeidsinnsats, forbedring av dyre- og miljøvelferden, effektivisering av logistikken, innføring av ny teknologi gir føringer for hvordan gårdens driftsbygninger renoveres og fornyes. Større og mer moderne driftsbygninger bygges, gamle fjøs/låver bygges om og bygges på, eldre bygninger rives eller står og forfaller som et re-

sultat av forandringer. Vi har mange flotte små og store gårdsanlegg på Hedmarken som setter sitt preg på nærmiljøet, bygda og kulturlandskapet. La oss ta vare på det gode inntrykket!

Hvorfor blir noen byggeprosjekt så bra? Her kommer noen viktige elementer:

- Bygget er en del av landskapet og følger de store linjene i terrenget.
- Bygget er forankret i stedets byggetradisjoner.
- Hovedformen til tunet blir ivarett
- Nybygget er tilpasset eksisterende bebyggelse hvor valg av takvinkler, materialbruk og fargesetting fanger opp det som er fra før i bebyggelsen.
- Taket på nybygget som er husets femtefasade har ingen dominans.
- Nye bygg er satt opp som selvstendige enheter, gjerne med forbindelse til den eldre bygningskropp ved hjelp av enkel korridor.
- Ekstreme bygg er lagt inn i terrenget, og de store flatene er delt opp med vinduer, por-

ter, innhuk o.l. Ekstreme bygg er trukket bort fra tunet.

- Det er en god sammenheng mellom landskap/tun og funksjon/logistikk og konstruksjons/materiale.
- Sol og utsikt er ivarett.
- Skille mellom bolig og drift er hensyntatt.
- Adkomst for levering av kraftfôr og henting av dyr, melk o.l. er forskjellig fra transport av gjødsel og grovfôr.
- Det fins fortsatt utvidelsesmuligheter for produksjonen.

Det er mange momenter som skal vurderes, og det er ikke lett å kunne ta hensyn til alt på en gang. Likevel gis utfordringen om å ta en grundig gjennomgang av byggeprosjektene, ha et åpent sinn og ta kontakt med fagfolk for å gi byggeprosjektet et estetisk løft.

Lykke til med god planlegging og ny investering i bygg til glede for folk og fe på gården, og for alle de andre som trives i et flott kulturlandskap!

Aktuell nettside: <http://landbruksbygg.no/>

Verdt å vite...

Varsel – rutiner ved vilt påkjørsler

Ved vilt påkjørsler ring **Politiet 02800**. Du kan også ringe nødtelefonen 112. Har du kjennskap til den lokale fallviltordningen og deres mannskaper kan disse også kontaktes direkte.

Ansvarlig for dødt vilt ellers i veibanen eller på veikanten i Ringsaker, er NCC Roads A/S, som kan nås på tlf. 175 eller mobil 406 48 213. I Hamar, Stange og Løten er det Kolo Veidekke, tlf. 924 86 539.

Dyrevernemnda for Hedmarken 2013-2016

Medlemmer

- Agnes Sween, Tåsåsvegen 81, 2320 Furnes, leder
Mobiltlf. nemnd: 416 67 353, privat: 979 86 888
– e-post: nsween@online.no
- Ragnhild Myklebust, Kirkeveien 66, 2387 Brumunddal
Mobiltlf. 480 26 734 – e-post: rh-mykle@online.no
- Britt Dobloug, Sankt Mikael's veg 283, 2324 Vang
Mobiltlf. 402 20 387 - e-post: bdbloug@online.no

Varamedlemmer

- Per Gunnar Øxseth, Søndre Kongstedvei 13 C, 2340 Løten
Mobiltlf. 913 43 350 – e-post: peroex@online.no
- Hans Paulsen, Pålvegen 87, 2335 Stange
Mobiltlf. 971 72 825 – e-post: hans-pau@online.no
- Hanne Lystad, Nordvivegen 145, 2312 Ottestad
Mobiltlf. 477 55 551 – e-post: Q-rompa@online.no

Kontaktpersoner ved Mattilsynet

Distriktskontoret for Hedmarken:

Bente Fauske (distriktsjef):	tlf. 62 54 53 10	tlf. 959 85 412
Elisabeth Nissen Nordbye	tlf. 62 54 53 07	tlf. 977 52 662
Tor-Egil Furu	tlf. 62 54 53 14	tlf. 909 78 320
Einar Vatle	tlf. 62 54 53 05	tlf. 970 76 167
Line Lundstein	tlf. 62 54 53 12	tlf. 977 71 835

Bekyringsmelding Mattilsynet tlf. 06040

Rovvilt – varslingstelefon (SNO)

Ringsaker	
Olaf Tørudbakken	tlf. 950 31 065
Hamar, Løten, Stange	
Rune Bjørnstad	tlf. 908 35 709
Rovviltkoordinator i Hedmark	
Stein Arne Brendryen	tlf. 482 59 027

Gjennom hele året skal spor og synsobservasjoner av fredet rovvilt umiddelbart meldes rovviltkontaktene i regionen. Dette er viktig i forbindelse med bestandskartlegging av rovvilt. En god kartlegging av bestanden er avgjørende i forbindelse med tildeling av kvoter ved bl.a. lisensfelling. Dersom du ikke får kontakt med rovviltkontaktene i din kommune, prøv nabokommunen, rovviltkoordinatoren i Hedmark eller landbrukskontoret.

Telefonnummer veterinæravakt

Hamar, Løten, Stange	62 35 04 50
Ringsaker nord	480 98 770
Ringsaker sør	62 35 90 05 / 995 31 466

Trenger du bekreftelse ved kjøp av mineralgjødsel?

Som et ledd i kampen mot terror vedtok EU i 2010 en forordning som begrenser hvem som kan kjøpe mineralgjødsel som inneholder mer enn 16 % nitrogen (N) fra ammoniumnitrat (AN). Gjennom EØS-avtalen og REACH-forskriften gjelder denne begrensningen i Norge fra 17. november 2011. Bakgrunnen er at sprengningsforsøk har vist at gjødsel med mer enn 16 % nitrogen fra ammoniumnitrat kan bearbeides og brukes til fremstilling av bomber.

Begrensningen innebærer at mineralgjødsel med mer enn 16 % nitrogen fra ammoniumnitrat kun kan kjøpes av profesjonell brukere innen landbruket med et legitimt behov for slik gjødsel.

Dersom en gjødselkunde ikke har et veletablert kundeforhold og er ukjent for selger, skal selger be om dokumentasjon. Det er kjøperen som må dokumentere at en har status som legitim profesjonell bruker. **Slik dokumentasjon kan skaffes hos landbrukskontoret i kommunen.**

Kurs i jordbær dyrking

Av **JØRN HASLESTAD**
Norsk Landbruksrådgivning

Frukt- og Bærrådgivningen Mjøsen arrangerer i januar og februar kurs i jordbær dyrking. Kurset blir holdt på Blæstad, går over tre kvelder og er for både nye og etablerte dyrkere. I tillegg holdes det en markdag ute hos en produsent på Hedemarken i mai.

Følgende temaer vil bli tatt opp på kurset:

- Jordbærplantas fysiologi og levemåte
- Etablering og stell av jordbærfelt
- Sjukdommer og skadegjørere
- Høsting, lagring og omsetning av jordbær

For mer informasjon kontakt:

Jørn Haslestad på tlf. 977 23458 eller
epost: jorn.haslestad@nlr.no eller web: <http://baer.nlr.no>

Register riktig gate- eller veiadresse i Foretaksregisteret!

Landbrukskontoret har begynt å registrere at Posten i en del områder ikke lenger leverer brev og utsendelser der gate- eller veiadresse ikke er påført. Dette er spesielt et problem i forbindelse med utsendelser knyttet til produksjonstilskudd og andre masseutsendelser der adresseinformasjon hentes fra Foretaksregisteret. Vi har forståelse for at man ønsker å bruke gårdsnavnet som en del av adressen (og identiteten), men brukes ikke også i tillegg gate- eller veiadresse, risikerer man at slike brev går i retur. **Derfor er det viktig at alle sørger for å oppdatere adresseinformasjon om sitt landbruksforetak i Foretaksregisteret i Brønnøysund.** Om man ønsker, kan man registrere både gårdsnavn og gate- og veiadresse som en del av adresseinformasjonen. Det er den enkelte som er ansvarlig for å ajourføre adresseinformasjon for eget foretak, og skjema for dette finnes på Altinn.

Grunnleggende datakurs for bønder

Vi har planer om å gjennomføre et datakurs for bøndene våre i 2015. Det vil bli en grunnleggende innføring, hvor målet er å heve hverdagskompetansen innen data. Vi venter på avgjørelse om grunnfinansiering som vil komme i løpet av begynnelsen av januar. Mer informasjon om opplegget og temaer for kurset vil komme når avgjørelsen er tatt! Følg med!

Ringsaker landbrukskontor

Kurs i bruk av elektronisk søknad og databaser.

Vi ta sikte på datakurs før søkeomgangen for produksjonstilskudd og spesielle miljøtiltak høsten 2015. Vi legger opp til en gjennomgang av hvordan man søker elektronisk på nett, og hvordan kan benytte elektroniske databaser og kartløsninger både i forbindelse med egen drift og gård, og i forbindelse med tilskuddssøknader. Mer informasjon vil komme i Landbruker'n nr 2/2015.

Hva skjer med skogsflisråstofflunnene?

Landbruker'n har spurt Mjøsen Skog om hva som skjer med lunnene som ligger igjen og som ikke er fliset. Det dreier seg dels om heltrelunner, dels om GROT-lunner (GROT: GREiner og TOPper). De opplyser at emnet vil bli omtalt i neste nummer av Mjøsynytt. De opplyser at de tar ansvar for lunnene som er hogd i regi av Mjøsen. De opplyser videre at etter at sagbruksflis har kommet inn i brenselmarkedet, har det blitt en svært vanskelig markedsituasjon for skogsflisråstoff. Denne situasjonen vil medvirke til at råstofflageret må opprettholdes over et lengre tidsrom enn det som var forutsatt.

Vi lager gjødslingsplaner som ivaretar plantas behov og lommebokas ønsker.

Ta kontakt i dag!

Hedmark
Landbruksrådgiving

Telefon: 62 55 02 50
E-post: kjetil.mostue@nlr.no

Landbrukets egen strømvavtale!

AGROL og Eidsiva har to gode strømprdruker for landbruket
SPOT - Følger daglig markedsprisen med et rabattert påslag og uten bindingstid
TRYGG - Forutsigbar avtale der pristopper kuttes og innkjøpere sikrer deg stordriftsfordeler

Våre profesjonelle innkjøpere sørger for forutsigbarhet for deg som kunde. Gjennom en samkjøring med flere landbrukskunder oppnår du stordriftsfordeler. Vi rapporterer til deg hver måned, og du får din egen kontaktperson. La oss fortelle deg mer om produktet.

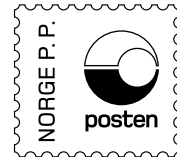
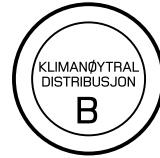
Send SMS med kodeord "LANDBRUK" til 06363 eller send en epost til agrol@eidsivaenergi.no
www.eidsivaenergi.no/agrol

SØKNADSRISTER

Dato: Søknadsfrist for:

- 15. jan. Tilskudd til forebyggende og konfliktdependende tiltak i forhold til rovviltskader (Fylkesmannen)
- 20. jan. Produksjonstilskudd i jordbruket, herunder tilskudd til husdyr, driftstilskudd til melkeproduksjon, driftstilskudd til spesialisert kjøttfeprod., tilskudd til bevaringsverdige storferaser, tilskudd til økologisk husdyrproduksjon, tilskudd til grønt- og potetprod. Tilskudd til avløsning ved ferie (Kommunen)
- 1. mar. Statstilskudd til skogsbilveger (Kommunen)
- 1. apr. Investeringsstilskudd til organisert beitebruk (for beitelag) (Behandles av kommunen, avgjøres av Fylkesmannen)
- 15. apr. SMIL (spesielle miljøtiltak i landbruket) (Kommunen)
- 15. jul. Tilskudd etter vinterskade på eng. Landbrukskontoret må varsles straks du blir klar over at skade har skjedd eller kan oppstå. (Kommunen)
- 20. aug. Produksjonstilskudd, herunder til husdyr, tilskudd til dyr på beite, areal- og kulturlandskapstilskudd, tilskudd til økologisk husdyrproduksjon. arealtilskudd økologisk landbruk, omleggingstilskudd til økologisk landbruk, driftstilskudd i melkeproduksjon, driftstilskudd til spesialisert kjøttfeproduksjon (Kommunen)
- 1. okt. Tilskudd til generelle miljøtiltak herunder tilskudd til utsatt jordarbeiding, grassoner langs vassdrag og i vannveier, spredning av husdyrgjødsel om våren eller i vekstsesong. (Kommunen)
- 1. okt. Statstilskudd til skogsbilveger (Kommunen)
- 20. okt. Tilskudd til beitelag (Fylkesmannen)
- 31. okt. Erstatning for avlingssvikt og erstatning for svikt i honningproduksjon. Landbrukskontoret må varsles straks du blir klar over at skade har skjedd eller kan oppstå. (Kommunen)
- 1. nov. Erstatning for skader på husdyr drept av fredet rovvilt (Fylkesmannen)
- 1. des. Søknad om melkekvote på ku for nyetablering (SLF)
Bygdeutviklingsmidler - tradisjonelt landbruk (Innovasjon Norge). Innmelding av prosjekter til landbrukskontoret i god tid før søknadsfristen.
- 31. des. Erstatning for katastrofetap i husdyrhold for tap av sau på beite (Kommunen)
Varsle Landbrukskontoret så raskt som mulig.
- Hele året Tidlig pensjon for jordbrukere (Kommunen)
Tilskudd til avløsning v/sykdom mv. - frist 3 mnd. etter siste tilskuddsberettigede dag (Kommunen)
Tilskudd til drenering av jordbruksjord
Tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), herunder ungsogpleie. (Kommunen)

Returadresse:
Landbrukskontoret i Ringsaker
Postboks 14, 2360 Rudshøgda

Forbered deg til våren med Strand Unikorn!

Årets nyhet innen rundballeplast
– Strand Uniwrap

Du kan også velge mellom flere
andre varianter av rundballeplast,
både til surfôr og halm

Ensilering

For ensilering av surfôr kan vi tilby GrasAAT Lacto,
GrasAAT Plus og Maursyre levert i ulikt kvantum
etter behov (25l, 200l, 1000l, bulk)*

Såfrø

Spør oss også om vårt utvalg på både konvensjonelle og
økologiske frøblandinger til surfôr, høyt, beite og grønnfôr.

* Frist for bestilling av bulk-levering er 10. mars 2015.

Strandveien 15, PB: 103, 2391 Moelv
Tlf: 62 35 15 00, Fax: 62 35 15 55
post@strandunikorn.no, www.strandunikorn.no

Strand Unikorn